

ШЫН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эглээн

№ 64 (17201)

2006 чылдың
ИЮНЬ 15,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 17.00
Садар өртээ — 4 рубль.

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

Россия Хүнүн Кызылга демдеглээни

Июнь 12 — Россияның бот-дугунаашкынының байырлал хүнү Кызылга хоорайның албан черлериниң, организацияларының база бүдүрүлгелериниң төлээлериниң парад-чыскаалы биле эглээн. Ол бо хүнде болган байырлыг хемчеглерниң эң чараш болгаш өңгүр каастакчызы болган.

Эртенгиниң 10 шакта Арат шөлүңгө байырлал аялгазы чаңыланып турда, парад-чыскаалдың баштайгы колонналары көстүп келген. Россияның Тыва Республикада Кызыгаар эргелелиниң шериг колонналары үрер-хөгжүм оркестриниң марш аялгаларына үдетпишаан, чыскаалды ажыткан...

Чыскаалдың киржикчилери бүдүрүлгө, организацияларының аттарын тускай лозуңнарда улгаттыр бижээш, чамдыктары машиналарда быжыглан эртип турган. Оларның холдарында янзы-бүрү өңнүг шарлар, туктар, ленталар база Россияның хүнү биле байыр чедирген болгаш күчү-шыдалдыг күрүнени тургузарына бүзүрелди илереткен лозуңнар.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызы Шолбан Кара-оол, федералдыг инспектор Татьяна Монгуш, Тыва Республиканың Профэвилелдер федерациязының даргазы Людмила Бурбучап, Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазы Юрий Ананьин олар шөлде чыылганнарга байырлал таварыштыр байыр чедирип, бо чылда чурттуң мурнунда улуг сорулгалар салдынганын, ону боттандыраарына кижилер бүрүзүнүң киржилгезиниң улуг уjur-дузалыын айтып, албан черлери, организациялар, бүдүрүлгелер, хөй-ниитини демнежиринче кыйгырган.

Оң соонда республиканың

бот-тывынгыр болгаш аныяк артистериниң, кызыгаар камгалакчыларының үрер-хөгжүм оркестриниң концерти болган. Кааң аяс хүнде ында-мында ойнап маңнашкан, агаарлап дыштанган уруг-дарыг, ада-иелер концерт адалталып турар үеде республиканың өзүп орав спортчуларының дзюдога болгаш каратэге дайынчы уран аргаларын көөр аргалыг болган.

Биштиң корр.
В. БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ байыр-
лалдан тырттырган чуруктары.

Кажан? Каяа? Чүү?

Сезон ажыттыңан

2006 чылдың июнь 8-тен июль 31-ге чедир республиканың девискээринге чер хаванын аңнаарының сезону ажыттыңан.

Чер хаванын аңнаарына 120 хемчээлге чөпшээрелди тускайлап берген: Тожу кожуунга—18, Каа-Хемге—14, Чөөн-Хемчикке—10 дээш, оон-даа ыңай. ТР-ниң Аңныыр ажил-агыи болгаш аңныыр талазы-биле агентилели, Ветеринария болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле девискээр эргелели-биле кады аңнаашкын үезинде аңныыр чурумун сагырын хандыраар.

Мөңгүн-Тайгага дуза

ТР-ниң Саң-хөө яамызы Кызыл-Хая суурнуң барыын угланышкынында ийи көвүрүгнү катап кылып тургузары-биле ТР-ниң Чазаның курлавыр фондузундан 287,8 муң рубльди үндүрүп берген.

Борта сагындырып каар чүүл болза, Мөген-Бүрен хем чазын дажааш, хөй дош чыылгаш үредээнинден ийи ыяш көвүрүг ажыглаар байдалдан үнгөн болгаш 150 метр орукту үреддэн. Мөген-Бүрениң бажында 30 ажыг малчыннар турлагларында 157 кижичурттап турар.

Байдал турумчуп келген

ТР-ниң Арга-арыг ажил-агы агентилелинде турум байдал тургустунуп келген. Июнь 14-түң байдалы-биле алырга, республика девискээринде чаңгыс-даа арга-арыг өртү болбайн турар.

Республиканың Арга-арыг ажил-агы агентилелиниң берген медээзи-биле алырга, өрттүн айыылдыг үезиниң эгезинден бээр

республика девискээринге 73 өрт 11397 гектар черге болганы демдеглеттинген, оң иштинде 6 муң ажыг гектар өрт арга-арыгларга болган.

Чурттуң

камгалалында

Часкы шеригже келдиртиишкин кампаниязы уламчылап турар.

Чажыт эвес-ле болгай, амгы аныяктарны шеригже келдиртири амыр эвес апарган. Ындыг-даа болза, эки туразы-биле албан-хүлээлгезин эрттирер күзелдиг оолдар хөй. Федералдыг айыыл чок чорук албанының Тыва Республика талазы-биле Кызыгаар эргелелинге албан-хүлээлгезин эрттирер күзелдиг чаа солдаттар келген. Кызылдың кызыгаар отрядына бо хүннерде Челябинск областан, Хакасия Республикадан чаа солдат оолдар келген. Амдызында олар өөредилгени эртер. Каш ай болганда, автоматты холунга туткаш, кызыгаарны камгалап кириптер.

Үерни манагышаан

Республика девискээринде үерниң байдалы амдызында турум болуп турар. Чурттакчылыг суурларны болгаш амыдалдыг объектилерин үер алган таварылга бүрүткеттинмээн.

Тыва Республиканың гидрометеорология болгаш долгандыр хүрээлелдин мониторинг төвүнүң берген медээзи-биле алырга, хемнерде сугнун деннели көдүрлүп турар, ындыг-даа болза улуг эвес. Каа-Хемнин суунуң деңнели бадып эглээн, Би-Хемнин бичии көдүрлүп турар. Амдызында үер болбас деп чугаалап болбас, Кызылдың чурттакчыларына серемчилелдиг болурун баш удур сагындырып тур. Үерге удур билеткел ажилдарын баш удур шыңгыы чоруткан.

Сергей ХЕРТЕК.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының кичээнгейинге!

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының 30-ги хуралы 2006 чылдың июнь 22-де 9.00 шакта Чазак Бажынының хуралдаар залына болурун дыңнадып тур.

2006 чылдың ийги чартык чылында «Шын» солунга чагыдылга республиканың почта салбырларында, «Тывапечатътың» киоскилеринде чыл төнчүзүңге чедир уламчылап турар. Айлар аайы-биле база чагыдып ап болур.

Хүндүлүг чонувус!

«Шын» — Тывага төрөөн дылывиска үнгөн баштайгы солун. Хөй чылдарның дургузунда Тываның бурунгаар хөгжүлдезиниң социал-экономика, культура айтырыгларын чедишкенин шийтирилээринге оң кириген үлүү улуг. Амгы демократтыг чаартылгаларның, сөстүн хостуунуң, рынок экономиказының бурунгаар хөгжүлдезиниң үезинде солун

республиканың политиктиг, экономика, социал амыдыралын доктаамал чырыдып келген. Ол ышкаш номчукчуларның чагааларын тускай арыннар кылдыр үндүрүп турар. Бо чугула ниитилел-политиктиг солунну 2006 чылдың ийги чартында чагыдып алырын өг-бүлелерге, бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчуларына сүмелеп тур бис.

Ийги чартык чылда чагыдылганың өртөз:
Хууда чагыдыкчыларга — 339 рубль.

Пенсионерлерге (чиигелделиг) — 299 рубль 48 көп.
Организацияларга — 379 рубль 02 көп.

Үш айда:

Хууда чагыдыкчыларга — 169 рубль 50 көп.
Пенсионерлерге — 149 рубль 73 көп.
Организацияларга — 189 рубль 51 көп.

Чагыдып алырынче далажыңар!

Mr. Garmushan, Garmushan

БАШТАЙҒЫ БАЗЫМНАРЫ

Россия Федерациязының Хөй-ниити палатазы — бистиң ниитилелдиң калбак массазы эрге-чагырганың бүгү деңгели база адырлары-биле кады ажилдаар сорулга-биле тургустунган чаа орган. Россияга чаа хамааты институтунуң тургустунганы дээрге, демократчыдылганың ам-даа бедик чадазынче Россияның шилчип турарының база бир барымдаазы-дыр.

Россия ниитилелинде экстремизм болгаш өске-даа айыылдыг корум-чурум хажыдышыкынарныга удур демисел дугайында айтырылганы Россия Федерациязының Хөй-ниити палатазының 2006 чылдың апрельде болган ийги пленарлыг хуралына чугаалашкан. Хөй-ниити палатазының секретары Евгений Павлович Велихов, эрге-хоойлу камгалаар, күш структуралары болгаш суд-эрге-хоойлу органның ажил-чорудулгазының хөй-ниити хайгаараар комиссиязының даргазы Анатолий Григорьевич Кучерен оларның адрезинге албан бижини кириген.

Сөөлгү үеде шериг албаны эрттирип турарларның аразында бот-боттарына каржы, хайыра чок, устава көрдүмдөөн үүлгедиглер кылыры көвүдөөн. РФ-тиң Хөй-ниити палатазы ол айтырылганы доран-на кичээлге ап, ийги пленарлыг хуралына экстремизмге, ксенофобияга удур демиселдиң болгаш өске-даа кем-херек үүлгедикчилеринге удур чорудар хемчеглериниң дугайында чугаалашкан. Хөй-ниити палатазы хөй-ниити-биле федералдыг база регионалдыг күрүнө эрге-чагыргазы болгаш тус чер бот-башкарылга органның эрге-чагырга биле чонун аразында бүгү талалыг харылаазын быжыглап сайырадырының адыры болур. Палатаның сорулгазы — бистиң чуртувустуң хамаатыларының хөй-ниити ужуру-уткалыг айтырылганын, дилеглерин эрге-чагырга структураларына чедирери, чурттун мурнунда тургустунуп келген чидиг айтырылганы хөй-ниитиниң күзелдерин, саналдарын өөренип тургаш, шийтпирлээрин чедип алыры, күүсекчи болгаш хоойлу эрге-чагырганың ажил-чорудулгазын хөй-ниитиниң хайгаараары болур.

Хөй-ниити палатазын чурттун Президентизи В. Путинниң бот-идепкейи-биле тургускан. Бо чылдың январьда болуп эрткен баштайгы пленарлыг хуралына ол чүвө чугаалааш, бистиң ажилында кол чүвө — тодаргай кижичи бүрүзү-

нүң хереглелдерин, хамаатыларга боттуг дузаны чедирери болур деп демдеглээ. Хөй-ниити палатазы чаа-ла баштайгы базымнары кылган, ынчалза-даа эрткен айларда эвээш эвес чүүлдер кылдынган: Федералдыг хоойлу төлөвилелдериниң, хүлээп алган хоойлуларның хөй-ниити экспертиказын чорудуп, ооң түнелин чугаалажып, күрүнө эрге-чагыргаларына болгаш чер-черлерде бот-башкарылга органның ажил-чорудулгазының хөй-ниити хайгаараар комиссиязының хуралының түнелин езугаар Россия ниитилелинде толерант айтырылганыга болгаш экстремизмге удур демиселге хамаарылгалыг, ол ышкаш шеригге кижиниң эргелериниң, шериг реформазының социал талаларының дугайында сүмелерни хүлээп алган. Палатаның 17 комиссиязы күрүнө эрге-чагыргазының органны-биле кады ажилдап, оларның кежигүннери ямыларның коллегияларына, Күрүнө Думазының, Федерация Чөвүлелиниң хуралдарына олбуржуп, боттарының саналдарын берип турарлар. Россия Федерациязының элзэн хөй субъектилеринде девискээрлерниң хөй-ниити палаталары ажилдап турар.

Тывада хөй-ниити палатазының дугайында хоойлунуң төлөвилелин тургускан, оон бирги номчулганы эрткен. Бо хоойлуну хүлээп алырын дүргедеткени-биле ол Тывага хамааты ниитилелиниң моон сонгаар хөгжүдүзүңге база аңаа хамааты бүрүзүнүң бот-идепкейин бедидеринге улуг салдарлыг болур.

Палатаның ажил-чорудулгазының дугайында айтырылганы хөй-ниити каттыжышыкының төлээлери-биле кады ай санында чугаалажып, орта дыңдагыларны кылып турар. ТР-ниң Чазак Даргазының Канцеляриязы-биле кады ажилдап турары-биле демдеглезе чугула. Амгы үеде ажилдаар кабинет, кожуннарже баарда ажылгаар транспорт-биле палата кежигүнүн хандырап айтырыг шийтпирлетиңни турар.

Хөй-ниити палатазының ажил-

чорудулгазының бир кол хевирин — хөй-ниитиниң санал-оналын өөренип, амыдыралда чедир шийтпирлетиңни турар кол айтырылганы илередиң, ону чайладырының арга-хевирин тывары болур. Палатаның тургустунганындан бээр янзы-бүрү организацияларга, албан черлеринге, ылаңгыя Улуг Хуралдың депутаттары, башкылар, эрге-хоойлу органның ажилдакчылары, чогаалчылар биле журажылгаларны эрттирген. Тыва Республиканың хамаатылары палатаның тургустунганында чүүлдүзүңген, сонуургалдыг болган, чоокка чедир 35 чаага келген, ында саналдарын бижээ, чон хүлээп алыр хөй-ниити черин ажыдарын дилзэн.

Национал төлөвилелдерни амыдыралда боттандырып турары хайгаараары — Палатаның кол сорулгаларының бирээзи деп, Владимир Путин айткан. Палатаның баштайгы пленарлыг хуралына чүвө чугаалааш, чурттун Президентизи палатаның кежигүннери бюджет хөреңгизин алырларны тодарадыр конкурстарга киржиң, саң-хөөнүң ажылын, чарыгдалың кичээлге, хайгаарал-кичээлге алырын чугулалап демдеглээ. Россияның хамааты бүрүзүнүң амыдырал байдалы экижизин дээш күрүнө эвээш эвес акша-төгерики берип турар-дыр. Республиканың эрге-чагырга, чер-черлерде бот-башкарылга органны национал төлөвилелдерни амыдыралга чедишикин боттандыраары-биле хөй хемчеглерни ап турар, маңаа хамаарыштыр кады ажилдажылгавыс түнелдиг болурунга бүзүрээр мен.

Хөй-ниити каттыжышыкынарының төлээлекчилери-биле чоокта чаа болган ужуражылга үезинде национал төлөвилелдерни амыдыралга боттандырап талазы-биле Тыва Республиканың ведомстволар аразының комиссиязының составына оларның төлээлерин кириң саналдаан шийтпирни хүлээп алган. Тыва Республиканың федералдыг кол инспекторунун чанында тургустунган национал

төлөвилелдер күүселдезиниң талазы-биле ажилчын бөлүктүн кежигүнү болгаш инновация программаларын идепкейлиг ажылдап турар өөредилге албан черлерин, инновация чуруму-биле ажилдап турар башкыларны шийтпирлетиңдиң эксперт деп хүлээлгели мен. Республикада 100 ажыг хөй-ниити каттыжышыкынары демдеглеттинген, оларның чамдызы ажилдавайн турар. Хоочуннар чөвүлелдери, чогаалчылар, композиторлар, аныктар эвилелдери, чечен чогаал фондузу, херээженер каттыжышыкынары, профэвилелдери болгаш өске-даа организациялар идепкейлиг ажилдап турарын демдеглээри чугула.

Тываның эртем интеллигенциязы ниитилел амыдыралының чугула айтырылганын көдүрүп турар. Эртемденнерниң «Эртем» эвилели республиканың чонунун социал-экономика, сагыш-сеткил хөгжүдүзүңүң айтырылгаларына тураскааткан элзэн каш «төгерики столдарны» эрттирген: «Тываның социал хөгжүдүзүңүң болгаш эртем», «Тываның чурттакчы чонунун күш-дамыр болгаш сагыш-сеткил кадыкшылы», «Тыва Республиканың социал-экономика хөгжүдүзүңүң байдалы болгаш перспективазы», «Тывада мал оорунун айтырылгалары болгаш ону шийтпирлээрин оруктары», «ТР-ге агроуплетпур комплекзин хөгжүдүрүңүң инновация аргалары». Республиканың көдээ ажил-агыын бурунгаар хөгжүдеринге шаптыктап турар чылдаганы бирээзи болза, мал оору болур. Ол чүгле Тываның эвес, күрүнелер аразының айтыры болу берген. Ам кол чүвө — малды оорлааны дээш чүгле шийткелди күштелдирер эвес, оорну ыяа-ла шийдер ужурулуг деп «төгерики столдуң» киржикчилери түнелди үндүргеш, мал оорунун дугайында хоойлуну хүлээп алырын болгаш РФ-тиң Кеземче кодекзинге бо талазы-биле өскерилгени кириң Хөй-ниити палатазын дам-

чыштыр дилзэн.

«Төгерики столдарны» түнелдери-биле республиканың социал-экономика хөгжүдүзүңүң экижидеринче угланган тодаргай сүмелерни эртемденер хүлээп алгаш, күүсекчи болгаш эрге-хоойлу эрге-чагырга органны көөрү-биле дамчыдып берген.

Россияның Хөй-ниити палатазының Тыва Республикада төлээзи кижичи болганымда, республиканың бүгү талазы-биле хөгжүдүзүңүң дээш бот-боттары-биле хайыралыг, аравыста найыралдыг, хамаатыларның бот-идепкейин деткип, национал чугула төлөвилелдерни амыдыралга күүселдезинге идепкейлиг киржири-биле бүгү күштү каттыжыштарың кол сорулга деп санаар мен. Амгы үеде Хөй-ниити палатазының кежигүннери «Россияның аныктары» деп национал төлөвилелди тургузар дугайында саналды кириң.

Массалыг информация чепсектери хөй-ниитиниң санал-оналдарын хевирлеп, ажылдарының эңне дээштиг институттарының бирээзи, ынчангаш национал төлөвилелдерниң күүселдезин идепкейлиг, шын чырыдары, оларны амыдыралга дүрген боттандыраарына улуг идигни бээр.

Россия Федерациязының Президентизиңиң Сибирь Федералдыг округта Бүрүн эргелиг төлээзи А. В. Квашиңниң саналын езугаар журналистерниң мергежилинге тураскааткан конкурсту эрттирип турар. Оон жюри кежигүнү мен, бо конкурсче Тываның чүгле ийи журналисти материалын кириң болду.

РФ-тиң Хөй-ниити палатазының ажил-чорудулгазы езу барымдаалаан болбас, кижиниң эргелерин, сонуургалдары камгалаар күрүнө политиказын амыдыралга боттандыраар дээш ол бүгүле чүүлдерни кылыр.

Наталья ОНДАР, РФ-тиң Хөй-ниити палатазының кежигүнү, Тываның күрүнө университетиниң философия кафедрасының доцентизи, философия эртемнериниң кандидаты.

ТР-ниң Чазаанда

БОЙДУС ХАЛАВЫНЫҢ УРЖУУ

ТР-ниң Чазак Даргазы Ш. Д. Ооржактың эрге-хоойлу блогунуң удуртукчулары-биле июнь 5-те эрттирген хуралына өске айтырылгалар-биле чергелештир Тываның девискээринге бо чылдың май 21-22 хүннеринде болган күштүг хаттың уржуктарының дугайында айтырыгы база чугаалашкан.

Гидрометеорология болгаш долгандыр хүрээлелдиң республика төвүнүн албан езуу-биле берген медээлери езугаар ол хүннерде болган хаттың дүргени кожуннарга секундада 10-16 метр, күштели бергенде, секундада 17-22 метр, Кызылга — секундада 27 метр болган. Республиканың кожуннарының хөй кезинге хат-биле чергелештир чаб болгаш хар база чаганы демдеглеттинген.

Кожуннар чагырга даргаларының медээлери-биле хаттың салдарында 253 электри дамчыдылганының баганалары (10 КВТ), 78 электри харылаазының чагылары аңдарылган, элзэн каш трансформаторлар өрттенген, он-он өглер аңдара октаттырган болгаш үрелген. Мөңгүн-Тайга кожунда Мөген-Бүрөн хемде ийи ыяш көвүрүңү чууй

Тыва Республиканың Эртем, өөредилге черлериниң болгаш аныктар политиказының ямызының дугайында Тыва Республиканың Чазак Даргазының ЧАРЛЫ

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүн 2 кезээниң «ж» пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың эртем, өөредилге черлериниң болгаш аныктар политиказының сайыдынга Лидия Шуртуевна Ондарны томуйлаар.

шаап алгаш барган, Ак-Довурак — Абаза аразында чазагы орукта чал үрелген, хөй-ле чурттакчылыг черлер электри хандырылгазы болгаш харылаа чок арткан. Хаттан эң-не когараан черлерге Өвүр, Кызыл кожуннары болгаш Ак-Довурак хоорай болгаш Абаза суур хамааржыр. Хайлыг чүвө күштүг хат чүгле материалдыг когарал-биле кызыгаарлаттынмаан: автозаправканың дээври турлуп чаштааш, Кызыл-Мажалыктың чурттакчызы херээженни базып каан, а Постоянный сурунун чурттакчызы шиферниң бузундуларында когарааш, эмчиже кирген.

Бөгүн шушту чурттакчылыг черлерде харылаа болгаш электри хандырылгазының шугумнары катап тургустунган. Хуралга демдеглээни-биле алырга, хаттың дүргени айыыл тургуску дег чогуур хемчээлге четпээни барымдаалааш, ТР-ниң Чазааның курлавыр фондузундан чүгле Мөген-Бүрөнде ийи көвүрүңү түдүп тургустунганга саң-хөөнү тускайлаары көрдүңен. Ол сорулгаларже 287,8 муң рубльди шилчидипкен.

Ю.ШЕЛУДЬКО.

Кыска интервью

ЧЕЖЕ МАЛДЫГ БИС?

ТР-ниң Көдээ ажил-агы болгаш аш-чем ямызының мал ажылының талазы-биле килдис эргелекчизи М. М. Сурун-оол-биле ужурашкан, оон бо чылдың эрткен 5 айларында республикада мал бажының саны чеже апарганын, мал продукциязының планын онаалдазының күүселдези канчаар чоруп турарын сонуургап айтырдым.

— 2006 чылдың эрткен 5 айларында кожуннарның көдээ ажил-агы эргелелдериниң дужааны отчеттар езугаар алгаш көөрге, эът бүдүрүлгезин 5,2 муң тонна азы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңгээрге, 92,5 хууга, сүт бүдүрүлгезин 10,6 муң тонна азы 100,3 хууга, чуурганы 7 муң азы 76,1 хууга, дүктү 236 тонна азы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңгээрге, 100,2 хууга күүсеткен.

Мал бажының талазы-биле эрткен беш айларда көргүзүлгелер мындыг: мыйыстыг бода мал 114,6 муң, оон иштинде инектер 42,8 муң; хаваң — 32,8 муң баш; хой болгаш өшкү — 946,2 муң баш; чылгы — 28,3 муң баш; дагаа — 21,5 муң; теве — 156; иви — 1692 баш бар. Маңаа бо бүгү көргүзүлгелер баш бурунгаар санаашкындан алдыңган дээр-ин айтыр апаар.

— Маадыр-оол Маадырович, кожуннарның көдээ ажил-агы бүдүрүлгелери эрткен 5 айларның отчет-учедун дужаап турарының талазы-биле байдал кандыгы?

— Арат-фермер ажил-агылары болгаш көдээ ажил-агының биче бүдүрүлгелери мал бажының база оон про-

дукциязының отчетун 2006 чылдың январь 1-ден эгелээш, статистика органны чылда чаңгыс хүлээп алыр апарганы-биле база суму чагырга черлеринде ону кварталда чаңгыс катап хүлээп алыры-биле, оон аңгыда көдээ ажил-агы бүдүрүлгелериниң удуртукчулары кожуннарының көдээ ажил-агы эргелелдеринге ай санында отчетун дужаавайн турарында шын санын түң үндүрүп алыры кончуг бергедээ.

Республикада 2006 чылда чеже тонна эът, дүк, сүт база чуурга бүдүрериниң талазы-биле болгаш мал бажының чүзүн аайы-биле өзүлдээниң баш бурунгаар планы Тыва Республиканың Чазааның доктаалында айыттыңан, а кожун бүрүзүнде планын онаалда база бар. Ынчалза-даа оон күүселдезинче кожун чагырга даргалары, сумуларның чагырыкчылары сагыш салбайн турары үстүнде чугаалааным сан-чурагайлардан илдең. Ынчангаш бо айтырыгже кожуннарның чагырга даргалары, сумуларның чагырыкчылары чартык чылдың планын күүсидерин кичээлге алырын диледим.

Бистиң корр.

ХӨӨН ЧОК ХАМААРЫЛГА ТУРЗА-ДАА...

ТР-нің Тарифтер талазы-биле албанынга «Тывазэнерго» ААН-ден 2007 чылда чырык болгаш чылыг энергиязының тарифтериниң болур-чогуур эң бедик деңгелин сайгарып көөрүнүң талазы-биле херекти ажыдарының дугайында билдиришкин кирген.

«Тывазэнерго» ААН-ниң билдиришкининде 2007 чылда ортумак тарифтерниң дараазындагы хемчеглери саналдаганы: электри энергиязынга – кВт-шак дээш 2 рубль 59 көп., амгы 2006 чылда күштүг болуп турар ортумак тариф кВт-шак дээш 89 көпектин орнунга (2,9 катап өзер кылдыр); чылыг энергиязынга – Гкал дээш 753,53 рубль, 2006 чылдың ортумак тариви Гкал дээш 446,3 руб. (1,76 катап өзер кылдыр). 2007 чылда тарифтерниң эң бедик деңгелин дугайында билдиришкин киргенин барымдаалааш (оларның хемчээлиниң кызыгаарын РФ-тиң субъектилеринден кирген саналдарны өөренип көргөш, РФ-тиң Тарифтер талазы-биле федералдыг албаны доктаадып тургузар), ТР-нің Тарифтер талазы-биле албаны ук тарифтер талазы-биле хамаарышпас экспертизаны чорударын саналдап тур.

«Тывазэнерго» ААН-ниң 2007 чылда чылыг болгаш чырык энергиязы дээш түннел тарифтерни Мерген Анай-оолдуң удуртуп турары ТР-нің Тарифтер талазы-биле албаны, бо чылдың төнчүзүндө 2007 чылдың республика бюджетин хүлээп алырының мурнунда, тарифтерниң эң бедик деңгелин Тарифтер талазы-биле федералдыг албанын бадылааны кызыгаарларынга дүүштүр тургузар.

Тываның энергетиктериниң тарифтерни эң бедик болур-чогуур деңгелге тургузарының дугайында саналын регионалдыг өйлөп-таарыштырар орган келир 2007 чылдың тарифтерин оларның негелделеринге таарышпас кылдыр тургузуп каар чүве болза, олар федералдыг өйлөп-таарыштырар органче апелляция кирир эргелиг.

Мерген Анай-оолдуң чугаазындан алырга, «Тывазэнерго» ААН саазын кырынга эвес, а шуугла херек кырында боттарының чарыгдалдарын эвээжерди уjurлуг, ооң иштинде боттарының ажыл болгаш ачы-дуза чедирилгези дээш корпоративтиг чагыларын тендерлиг садыглаашкыга салып тургаш база. Бөгүнгү байдалдарда «Тывазэнерго» ААН-де тендерлиг садыглаашкынар уjur эдертен байдалдарда эртип турар болгаш чамдык чагыларын садыглаашкының негелделерин хажыда-ла, улуг өртөк саналдаан фирмалар ап турар чоруктар бар. ТР-нің Тарифтер талазы-биле албаны бо айтырыг талазы-биле энергетиктерниң ажыл-чорудулазын өйлөп-таарыштырар органын хойлу езугаар негелделеринге оларның удуртулазының талазындан хөөн чок хамаарылга турза-даа, шыңгы контрольдаар сорулгалыг.

Бистиң корр.

Саң-хөө ямызында

Тыва Республиканың Саң-хөө ямызы 2006 чылдың июнь 8, 9 хүннеринде Тыва Республиканың республика бюджетинден 693 млн. рубльди акшаландырышыкыга үндүргенин дыңнадып тур.

Бюджет хөрөңгилери бюджет адырының ажылчынарның 2006 чылдың май айның шалыңын өстүргени-биле төлөп бээринче шилчиттинген (342,7 млн. рубль), өөредилге адырының ажылдакчыларының шөлээзинге – 260,7 млн. рубль, кадык камгалалы болгаш культура ажылдакчыларының шөлээзинге – 11,9 млн. рубль, өскүс уругларның май айның пособиен төлээринге – 21,5 млн. рубль, суд органнарының шитпири езугаар өскүс уругларның пособиен

төлээринге – 0,8 млн. рубль, стипендиялар төлээринге – 5,3 млн. рубль, коммунал ачы-дуза болгаш бажың-балгатарны тудуп турары дээш төлевирлерге – 20,9 млн. рубль, чурттаар оран-сава ажыл-агыйының объектилерин болгаш одалга черлерин кышка белекээринге – 8,8 млн. рубль, өөредилге адырының ажылдакчыларынга методиктиг литература төлевиринге – 1,1 млн. рубль, республикадан дашкаар эмнедип чоруур аарыг улустарны чоруда-

рынга – 0,9 млн. рубль, кадык камгалалы болгаш өөредилге албан черлериниң чунар болгаш хеп чуур черлер чарыгдалдарынче – 0,4 млн. рубльди база инвестиция программанын боттандырырынче – 18 млн. рубльди шилчиткен.

Тыва Республиканың республика бюджетиниң ниити түнүндө Ак-Довурак болгаш Кызыл хоорайларже, кожууннар бюджеттеринче 449,1 млн. рубль түнчүг акшаны шилчиткен, ооң иштинде 210,9 млн. рубльди башкыларның шөлээзин төлээринге, оларның хуваалдазы мындыг:
Бай-Тайга – 11,7 млн. руб.
Барыын-Хемчик – 13,4 млн. руб.

Чөөн-Хемчик – 15,9 млн. руб.
Каа-Хем – 10,8 млн. руб.
Кызыл кожуун – 14,7 млн. руб.
Мөңгүн-Тайга – 8,9 млн. руб.
Өвүр – 9,7 млн. руб.
Биин-Хем – 8,9 млн. руб.
Сүт-Хөл – 9,5 млн. руб.
Танды – 8,7 млн. руб.
Тес-Хем – 7,6 млн. руб.
Тере-Хөл – 1,5 млн. руб.
Тожу – 7,1 млн. руб.
Улуг-Хем – 13 млн. руб.
Чаа-Хөл – 6,2 млн. руб.
Чеди-Хөл – 6,1 млн. руб.
Эрзин – 6,8 млн. руб.
Кызыл хоорай – 42,4 млн. руб.
Ак-Довурак хоорай – 8,0 млн. руб.

Чазак Даргазының Айыткалынга хамаарыштыр

ДААРТАГЫ ХҮН БӨГҮНДЕН ЭГЕЛЭЭР

Республикада байдал болгаш 2006 чылда күрүнө политиказының дугайында Тыва Республиканың Улуг Хуралынга (парламентизинге) Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.Д.Ооржақтың Айыткалынга хамаарыштыр ТР-нің Орук агентилелиниң директору Даңзын-оол Чалзапович Ондар-биле бистиң аравыста ажыл-агыйы чугаа болган.

— Бир дугаарында, Чазак Даргазының Айыткалынга хамаарыштыр бодагыңарны кысказы-биле чугаалап көрүңерем, Даңзын-оол Чалзапович?

— Мооң мурнунда чылдарда айтылгалдарга көөрдө, Чазак Даргазының бо чылгы Айыткалы бодум хуумда үнелээр кижидир мен. Чурттуң экономиказы көдүрлүп, рынок реформазын шингээди алыр талазы-биле чаартылгалар чурттуң даа деңгелинде, бистиң республикада-даа көстүп келгени-биле холбаштыр, кижилерниң даартагы хүнге бүзүрели улгадып кел чыдар, ынчангаш даартагы хүн бөгүндөн эгелээр дизимзе, частырыг болбас. Ынчангаш Ш.Д. Ооржақтың Айыткалының кол угланышыкыны — чуртакчы чоннуң социал амыдыралын деткиринче угланган болуп турар. Бир эвес чурттакчы чоннуң социал амыдыралын деткивес болза, Чазак чоннуң бүзүрелин шынзыдып чедип алыры берге болгай.

Борта хамаарыштыр РФ-тиң Президентизи В.В. Путин мурнады хөгжүдөр дөрт национал төлөвилелди саналдаан болгай. «Кадыкшыл», «Өөредилге», «Агроүлөт-пүр комплекзиниң хөгжүлдөзи» болгаш «Россияның хамаатыларынга — таарымчалыг болгаш чаагайжыттырган чурттаар оран-сава» деп, ону республиканың амыдыралында боттандырал талазы-биле тодаргай сорулгалар салдырган болду. Бо төлөвилелдер белең эвес, берге болуру билдингир. Ынчалза-даа ону амыдырал кырынга боттандыралында республиканың курлавыры четтир деп бодаар мен. Саң-хөө талазы-биле деткимчени Федералдыг төптен деткири чугула болбай канчаар.

— Чазак Даргазы Айыткалынга экономиканың инфраструктуразын чугаалап тургаш, автотранспорттуң, орук четкилериниң программасы херек дээн болгай, борта хамаарыштыр силерниң бодагыңар кандыгыл?

— Автоорук — республиканың кол судалы болгай. Республиканың иштики авторуктарында байдалындыг-ла эки эвес. Бистиң Орук агентилелиниң бо чылгы

бюджеди 208 млн. рубль. Бир эвес чоокку үеде септээр болгаш кылыр ажылдарга хамаарыштыр алыр болза, бо акша кончуг эвээш болуп турар. Ам канчаар, бюджеттиң бадылап берген хемчээлинге дүүштүр ажылдарны чоруда алаар бис.

Чазак Даргазының Айыткалы боттандырал талазы-биле ТР-нің Чазааның ап чорудар хемчеглеринде бистиң Орук агентилелинге тодаргай даалгаларны берген. Республиканың иштики оруктарын бедик деңгелге ажаап тударын хандыраар. Хемчээли 298 погонметр үш көвүрүгнү септелгезин чорудар. Бояровка — Тоора-Хем аразында 17,6 км автооруктуң участогунуң тудуун доозар болгаш ажылгалга кирер. Бо чүгле Айыткалынга хамаарыштыр кылып доозар ажылдар болур. Ооң-биле чергелештир бо чылын Алаш хемде чаа көвүрүгнү ажылгалга кирер бис.

— Сарыг-Сеп суурнуң чанында Дерзиг-Аксының көвүрүү өрттөтөп калган болгай, бо талазы-биле кандыг хемчеглер алдынып турарыл, Даңзын-оол Чалзапович?

— Халаптыг болушкун болган. Узуну 76 метр ыях көвүрүгнү өрттедиккен. Өрт машиналары үезинде келген-даа болза, ону камгалап алыр талазы-биле хемчеглерни ап шыдавайн барган. Ол талазы-биле түннелдерни хамаарылгалыг органнар тодарадаттар боор. Эң-не коргунчуг чүве болза, беш суур, 3 муң ажыг чурттакчылар орук харылзаазы чок арткан. Өрт болган соонда, көвүрүгнү барып көрүп чордум, орта катап септелге кылыр кандыг-даа барым-даа чок, чүгле чаа көвүрүг кылыр деп шиттирледивис.

Көвүрүгнүң дөзөвилел-төлөвилел өрттөн чижеглей алырга, 8 хире млн. рубль болур. Олакшаны кайыын алырыл деп айтырыг тургустунуп кээр. Бойдустун көрдүм-мээн халаптары үер-чайык болза, бир аңгы херек. Кижилер бодунуң чонунга бо хире улуг когаралды чедирип чоруур боор-дур. Ам канчаар боор, автооруктарның септелгезинге көрдүнгөн хөрөңгиден акша-төгерики уштур уjur-

га таварышкан бис. Көвүрүгнү катап кылыр талазы-биле соңгаарладып болбас хемчеглерни ап эгелей берген бис.

— Бо чылын республика үш деңгелдиң бюджетинче кирип, бюджеттер аразының чаа харылзааларынче кирген болгай. Республикада билдингир хоочун орук ажылдакчызы — инженер болгай силер, бо үш деңгелдиң бюджетин орук ажыл-агыйынга кандыг салдарлыг болур деп бодаар силер?

— Республика бо чылдан эгелеп, үш деңгелдиң бюджетинче кирген-дир. Ооң түннели кандыг болуру деп баш бурунгаар чугаалаары берге. Орус улустуң «чурттааш, көре бээр бис» деп угаадыглыг сөзү бар, чыл төнчүзүндө ооң түннели черле көстүр уjurлуг. Чүге мону мынчаар чугаалап олур сен дээрге, бистиң Орук агентилели кожууннар төптеринге чедир автооруктарны, кожууннар төптериниң аразында, ооң иштинде республиканың кол авторуктары: Кызыл — Ак-Довурак, Абакан — Ак-Довурак, Чадаана — Хандагайты автоорукту ажаап тудар, септээр, кылыр апаар бис. Кожууннарның иштинде суурлар аразында аргыжылганың авторуктарын муниципалдыг өңчү кылдыр хүлээди бериптивис. Ол оруктарның моон соңгаар салымчолу кожуун бюджетинден хамааржыр апаар. Ында кандыг-даа оруктар бар болгай. Бир эвес керээ-дугуржулга езугаар муниципалитеттер чагыны кириер болза, оон черле ойталавас бис.

— Чай бодунуң эргезинче кирип келген, автооруктарның септелгези эгелээң болгай, акшаландырышыкы айтырыгы кандыг байдалда турарыл, Даңзын-оол Чалзапович?

— Мен борта мындыг тодаргай сан-чурагайларны чугаалап болур мен. Бо чылдың беш айларында акцизтерден 44,155 муң рубль кирер турган, а херек кырында киргени 38,149 муң рубль, күүселдези 86,39 хуу. Транспорт үндүрүндөн 9,530 муң рубль кирер турган, киргени 3,350 муң рубль, а күүселдези 35,15 хуу. Ниитизинде 53,685 муң рубль кирер тургаш, 44,499 муң рубль кирген, күүселдези 77,30 хуу. Республиканың үндүрүг органнары транспорт үндүрүгнү чедир чыып шыдавайн турары бисти дүвүредип турар. Автоорукту республикада ажылалайын турар кижичок

болгай, кижичок бодаарга транспорт үндүрүүн кижичок бурзу ак сеткилдиг төлөөн турар уjurлуг.

— Кызыл — Кунгуртуг аразында аргыжылганың чаа автоорукту «Ойна» алдын артелиниң даргазы А.А. Неволин Каа-Хем бажы таварыштыр кылып эгелээң деп чугаа бар, а силер ол орукту тудуунга киржир силер бе?

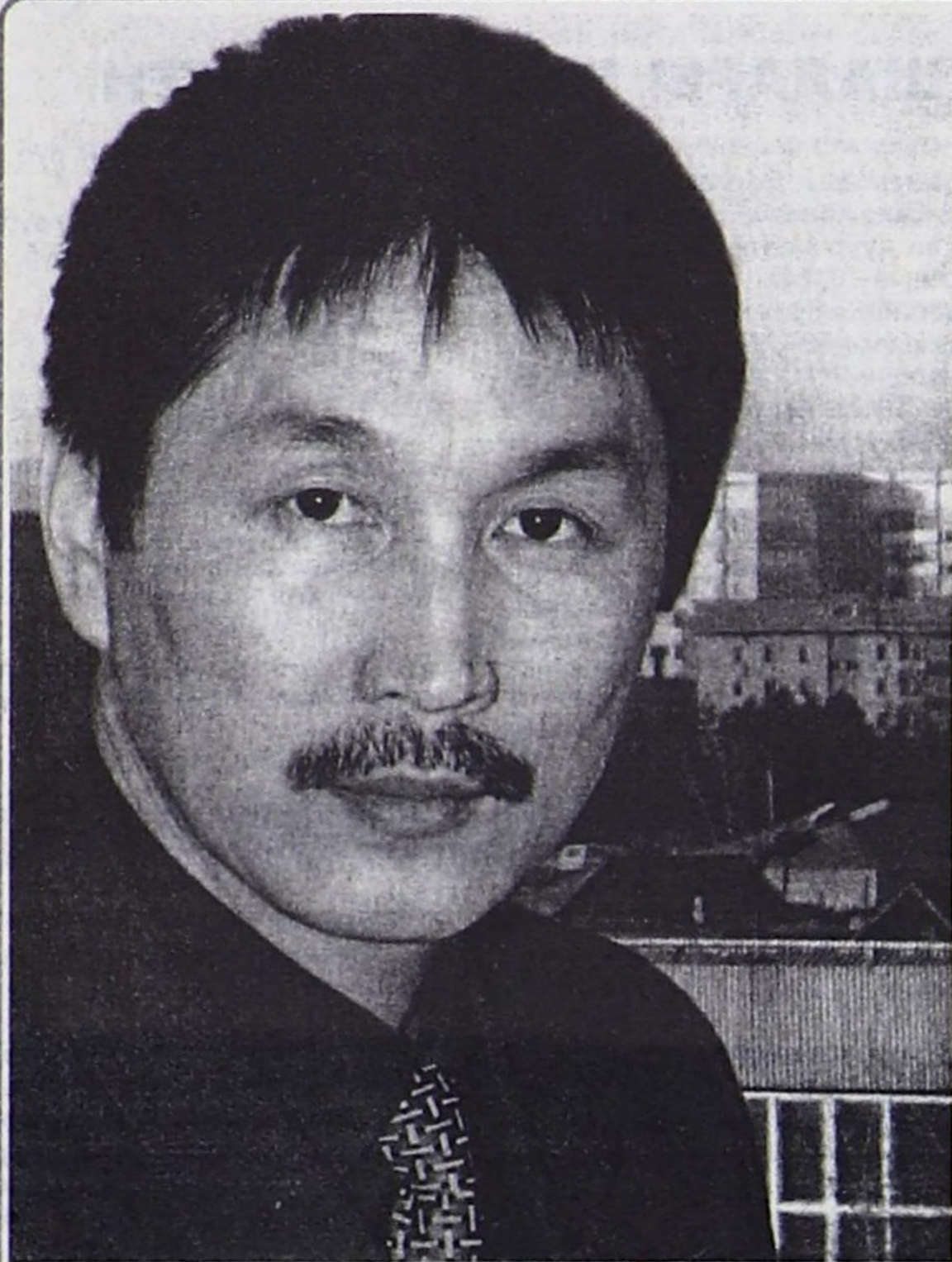
— А.А. Неволин чүгле кыжын улуг күштүг машиналар аргыжар автоорукту кылып үндүргени шын. Бис ол төлөвилелди деткип турар бис. Бистиң талавыстан А.А. Неволин-биле ол орукка кады демниг ажылдаар талазы-биле дугуржулганы кылган бис азы өскээр чугаалаарга, ол орукка кады ажылдаар бис. Долгандыр Качык таварыштыр аргыжып турган автоорукка көөрдө, хемчээли ийи катап кызырлыр болгаш чарыгдалы эвээш.

— Чазак Даргазы бодунуң Айыткалынга Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаттарының октябрьда болур соңгулдаларының дугайында чугааны база чорудуп турар болгай, силерниң бо соңгулдага киржир күзелиңер бар бе, Даңзын-оол Чалзапович?

— Хөй чылдар иштинде ажылдап келгеш, 1990 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң бир дугаар эрттирген чижилгелиг соңгулдазынга киришкеш, Ак-Довурак хоорайдан Дээди Советтиң депутатынга соңгуттуруп, соңгукчуларның бүзүрелин алган мен. Ам болур соңгулдаларга киржирин бодавайн тур мен. Чамдык политиктерниң соңгулданы бодунуң эрге-ажыында хамаарыштыр ажылгай бээринге таарыммас чүүлүм бар, азы өскээр чугаалаарга, кым хөй акшалыг-дыр азы кым хөйү азаар-дыр, ол кижичок тиилел үне бээр апарган. ТР-нің Чазаа биле Улуг Хуралдың Хоойлу жуудулга палатазының аразында удур туржуушкуну соңгукчуларга кончуг-ла таарымча чок болуп турар. Сибириниң өске регионнарында таарымчалыг политиктиг байдал тургустунуп кел чыдар деп билип турар мен. Бистер ам-даа политикадан уштунуп чадап каан улус-тур бис. Ону чоокта биске чораан Сибирь федералдыг округта Президентиниң Бүрүн эргелиг төлээзи А.В. Квашин тодаргай чугаалаан болгай. Бо талазы-биле Чазак Даргазы бодунуң Айыткалынга чаңгыс команда болуп ажылдаар бис деп, дорту-биле чугаалаанын утпас уjurлуг бис.

Чазак Даргазының Айыткалында салдырган сорулгаларны амыдыралга боттандырал дээш ону тодаргай ажыл-херектер-биле бадыткаар уjurлуг бис, өскээр чугаалаарга, даартагы хүн — бөгүндөн эгелээр дээрим ол-дур ийин.

Сергей ХЕРТЕК чугаалашкан.

— Эдуард Таж-оолович, эгезинде силерниң партияның тургустунган төөгүзүн каксы чугаалап көрүңерем?

— 2004 чылда Россия Федерациязының коммунисттик партиязы ийи чарлы бергенин чамдык улус сактып тур боор. Эрги коммунисттик идеяга бердинген кежигүннер Зюгановтун удуртулгазының адаанда артып калган. Амыдыралче чаа көрүштүг аныяк коммунистер ол партиядан үнүп чоруткан чуве. Сөөлү барып, ол аныяк коммунистер «Россияның патриоттары» деп чаа партияның өзээн салганнар. Ынчан Кремль аныяк политиктерни деткип турган.

Россияның Президентизи бүгү политиктик партияларның кырында туруп турар. Демократтыг күрүнөгө хөй партиялар ыяап турар уjurлуг. Амгы эрге-чагырга туткан кижилерге чүгө шүгүмчүлээр эвес, а ажыктыг саналды кирип турар күштүг оппозиция керек. Оон башка эрге-чагырга туткан дүжүмөттерниң бажы дескенип, «эрге-чагырга аарындан» аарый берип болур болгай. Хөй партиялыг системаның эки талазы ол-дур.

«Россияның патриоттары» политиктик партияның тургустунган чуртта болуп турар политиктик болгаш экономика-тиг болуушкуннар-биле сырый холбаалыг. 2003 чылдың декабрь 19-та Күрүне Думазының соңгулдаларына «Чаңгыс эпиг Россия» партиязы тиилел үнген. Мурнунда турган Думага оппозиция улуг салдарлыг турган болза, бо чыышта ындыг эвес, Күрдуманың хуралдары чаңгыс партияның хуралы-биле демей апарган. Ынчангаш 2004 чылдың октябрьда Геннадий Семигинниң эгелээшкини-биле «Россияның патриоттары» деп политиктик коалиция (эвилел) тур-

густунган. Ол коалицияже 9 партия каттышкан. Удаваанда ол коалицияга 30 хөй-ниити организациялары база каттышкан. 2005 чылдың эгезинде Россияның улусчу партиязы, «Чоннуң күзели» деп партиялар олче каттыжып кирген.

Ол эвилел дораан-на күш кирип эгелээн, эвилелдиң иштинге каттыштырыкчы хөөн быжыккан. Түннелинде 2005 чылдың апрельде «Россияның патриоттары» деп политиктик партияның үндезилеттинген. Партияның лидеринге (баштыңына) Геннадий Семигин соңгуткан. 2005 чылдың июль 28-те Россияның Юстиция яамызына күрүне бүрүткелин эрткен эң аныяк партия бооп турар.

— Партияның программасында айыттыгандыг кол сорулгалары кандыгыл? Өске партиялардан ылгалы чүзү барыл?

— Россияга социал угланышкынныг күрүнени тургузар дээш партия туржуп турар. Социал күрүнениң кичээнгейиниң төвүнде кижилер турар уjurлуг. Кижиниң чагай чоруу болгаш камгалалы. Партияның девизи — «Аас-кежиктиг кижилер аас-кежиктиг чурт».

Социал угланышкынныг рынок экономиказын Россияга тургузары — партияның кол экономика-тиг политиказы. Езулуг демократияның принциптеринге даянып алгаш, эрге-чагырга системазын хевирлеп тургузары, хамаатыларның чуртту башкаларына киржир эргезин хандылары — партияның база бир кол сорулгалы.

Политиктик айтырыгларга хамаарыштыр алыр болза, губернаторларны, тус чер эрге-чагырга органнарының удуртукчуларын дорт соңгуурун катап тургузар. Федералдыг Хуралдың Федерация Чөвүлениниң кежигүннерин чон соңгуурун чедип алыр. Референ-

«РОССИЯНЫҢ ПАТРИОТТАРЫ» — КЕЛИР ҮЕНИҢ ПАРТИАЗЫ

Эдуард Наксыл — «Россияның патриоттары» политиктик партияның Тывада салбырының даргазы. Бөгүн ол бистиң солуннуң аалчызы.

Э.Т.Наксыл 1965 чылда Чаа-Хөл суурга төрүттүңген. 1983 чылда Кызылдың № 3 школазын дооскан.

Совет Армияга шериг хүлээлгезин эрттирген.

Тываның Күрүне университетин база Сибирьниң күрүне албанының академиязын дооскан.

«Мастер» деп бөлүк садыгларның үндезилекчизи, «Эдомми» кызыгаарлаттынган харысгалыг ниитилелдиң директору, Бүгү-россияның «Россияның даянгыжы» хөй-ниитичи шимчээшкининиң Тывада салбырының даргазы.

Э.Т. Наксыл — Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутады.

думнар эрттиреринге шаптыктаашкыннар турбас уjurлуг.

— Силерниң партияңар эрткен чакы соңгулдаларга бир дугаар киришкен. Ол талазы-биле дүжүлгалыг апарган. Күзүн база-ла соңгулдалар болур.

— Партия бодунуң идип үндүргөн саналдарын боттут херектер-биле быжыглар сорулгалыг. Ол талазы-биле национал төлевилелдерни база тургускан. Партияның программасын боттандыраарда, эрге-чагыргага кирери чугула. Ылаңгыя төлээлекчи эрге-чагыргага. «Россияның патриоттары» 2006 чылдың март 12-де болган соңгулдаларга киришкеш, 37 политиктик партиялардан 7 дугаар черни алган. Чаа тургустунган партияга, ол дээрге, улуг чедишкун-дир. Октябрь 8-те Россияның кезек девискээрлеринге, ооң иштинде Тывага база, соңгулдалар болур. 7 дугаар черден 5 дугаарына келзе, база чедишкун болур ийик. 2007 чылдың төнчүзүнде Күрүне Думазына ээлчеглиг соңгулдалар болур. Ол үеге чедир шыңгыы ажылдаар апаар бис. Чонга ажыктыг ажылдарны кылып. Соңгукчуларның хүлээп көрүшкүнүн, хүндүткелин чүгө боттут херектер-биле чаалап аар дээрзи билдингир. Чаа Думага «Россияның патриоттары» партияның фракциязы ажылдап эгелээр болза, программаларны күүседиринге дөгүм болур. Россия келир үеде парламент республиказы апаар дээрзинге бүзүрээр мен. Амдызында Россия күштүг Президент күрүнези-дир.

— Силерниң партияда бодунуң чазаа бар. Ону Улусчу чазак дээр. Бо чазак чүнү кылып турарыл?

— 2005 чылда «Россияның патриоттары» партияның тургусканы Улусчу чазак политикага киришпейн турар. Чазак дээрге, күүседикчи орган-дыр, ол кажан-даа политикага киришпес уjurлуг.

Ооң кол сорулгалы — бөдүүн кижилерниң эргезин камгалаан социал болгаш экономика-тиг-

левилелдерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандыраарының стратегиязын ажылдап кылгаш, Фрадковтун Чазаанга кириери болур.

Улусчу чазак «Россияның патриоттары»-биле кады «Россияның чаа курузу» деп аттыг улуг документини ажылдап кылгаш, хөй-ниитиниң кичээнгейинге парлап үндүргөн. 2006 чылдың альтернативтиг социал-экономика-тиг программасын болгаш бюджетин база ажылдап кылган.

Улусчу чазакта ажылдап турар билдингир политиктерниң, хөй-ниити ажылдакчыларының аттарын адаайн: Оксана Дмитриева, Ренат Акчурин, Елена Драпеко, Сергей Бабуринов, Сергей Глазьев, Игорь Родионов, Роберт Нигматуллин, Виктор Алкснис, Магомед Толбоев кол кол улусчу сайттар-дыр. Хакас Республиканың Дээди Сөвединиң депутады Валерий Шавыркин Улусчу чазактың үлетпүр сайыды. Партияны деткип турар сурагыл улустарның аразында алдарлыг артистер Бари Алибасов, Светлана Светличная, Римма Маркова, Борис Галкин, Евгений Осин олар бар.

Улусчу чазак бодунуң хуралдарын федералдыг округтар төптеринге эрттирилген. Ростов, Санкт-Петербург, Новгород хоорайларга эрттирген. Округтарның социал-экономика-тиг айтырыгларын аңгыда, федералдыг деңгелге шийтпирлеттинер айтырыгларны чугаалашкан.

— Партияның удуртукчузу Г.Семигин дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Россияның эң аныяк партиязының удуртукчузу езулуг лидер-дир. Ол төрөөн чуртунга бердинген, боттут ажыл-херектерни кылып чоруур кижидир. Геннадий Юрьевич Семигин Донецк облазынга 1964 чылдың март 23-те төрүттүңген. Хары чаа-ла 42 бооп турар. Риганың шериг-политиктик училищезин дооскан. Шериг эргези — полковник. Москваның күрүнениң юридиктиг институтун, Россия Федерациязының Чазааның чанында саң-хөө

академиязын база дооскан. Политиктиг эртемнерниң доктору, профессор. 40 ажыг парлаттынган эртем ажылдарының автору.

Күрүне Думазының 3-кү чыыжында депутатка соңгуткаш, Күрдуманың Даргазының ораакчызы бооп ажылдап турган. Амгы үеде Күрдуманың 4-кү чыыжының депутады.

2002-2005 чылдарда Россияның Эртемнер академиязының деңгештирилге политология институтунун директору. Россия Федерациязының күрүне шаңналының лауреады.

Концерн, үлетпүр-саң-хөө бөлүүн, консорциумну удуртуп турган.

Өг-бүлелиг. Үш урулуг.

2000, 2003, 2004, 2005 чылдарда Геннадий Семигин «Чылдың кижизи» деп национал шаңналдың эдилекчизи болган.

«Россияның патриоттары» партияның удуртукчузу Геннадий Семигин делгем билиг эртемден болурунда аңгыда, чедишкунниң ажылдаан сайгарлыкчы. Г.Семигинни Россияның политиктериниң чаа салгалының көскү төлээзи деп адап болур.

Россияны сайзыраңгай экономикалыг чурт кылып, чоннуң амыдырал деңгелин бедик көдүрер деп эгелээшкини үндүргени таварылга эвес-тир.

Семигин аналитиктиг, шинчилекчи угаанныг, канчаарда аажок ажылгыр, организа-кчы салым-чаяанныг. Ол чаа идеяларны мөөңнээш, кижилерни чаа сорулгаларны чедип алырынче каттыштырып турар кижидир. Ооң-биле чергелештир, ол кижилерге ажык, биче сеткилдиг.

Сөөлүндө чүнү чугаалаар дизе, Г.Семигин Хакас Республиканың чаңгыс мандаттыг округдан Күрдумазында депутат. Удавас ол Тывага келир деп планнап турар. Соңгукчулар, журналистер-биле ужуражылгаларны организа-таар бис.

(Өртээн төлээн).

УЛУСТУҢ КАДЫЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА...

• Тывада күрүнениң санитария-эпидемиология албаны 60-наан •

Революция мурнунда Тывага улусчу эмнээшкин кол черни ээлеп турган, ооң соонда тибет медицина хөгжээн. XIX чүс чылдың төнчүзүнге чедир бистиң черге Европа медициназы кол нуруузунда билдинмес турган.

Тыва-биле кызыгаарлашкан Усинск округунга 1898 чылда фельдшер пунктузу ажыттынган, сөөлүредү ол эмнелге участогу апарган, ол чүүл Тывага ужуру-дузалыг болган. Эмчи Анна Михайловна Сафьянова бистиң черге чедип келгенде, Туранга баштайгы амбулаторияны ажыткан боордур. 1914 чылда Знаменка биле Хемчиктин эмнелге пунктулары ажыттынып, Белоцарск хоорайны тудуп эгелээнде, 22 орунуг эмнелге ажылдап эгелээ.

Езулуг эргилде 1928 чылда эге-

Республика апарганда, бистиң албанывысты бедик мергежилдик, бот-идепкейлиг эмчи Лариса Сизых удурткан. Тускай аарыглар аайы-биле килдистер тургустунуп, санитария-гигиена лабораториязы калбарган. Ынчаарда долгандыр турар бойдузун арыг болурунче, кижилерниң ажилдаар болгаш чурттаар байдалдарын экижидеринче, халдавырлыг, профессионал аарыгларны эвээжеринче угланган хемчеглерни чорудуп турарынга контролду

Албанның эмчилери, специалистери болгаш ортумак эмчи ажилдакчылары.

Девискээр эргелелиниң удуртукчузу, Тыва Республикада күрүнениң кол санитар эмчизи Л.М. Ооржак хурал эрттирип тур.

лээн деп санаар апар, ынчан Тыва чазактын дилээ-биле Россияның кадык камгалалының улус комиссариады эмчилер бригадазын экспедиция кылдырып чоруткан. Совет кадык камгалалы маңаа ындыг янзылыг хөгжүп эгелээ.

А 1945 чылда РСФСР-ниң кадык камгалалының улус комиссарының «Тыва автономнуг обласка кадык камгалалын улам ыңай хөгжүдөр дугайында» дужаалы үнген. Халдавырлыг аарыгларны болдурбазының талазы-биле хей хемчеглерни ында айтыкан, бир дугаарында Кызылга областың санэпидстанциязын, санитар инспекцияны организаастаан. Кылыр ажилдар аажок хей турган: кадрлар, бажың-балгат, дериг-херексел...

Тываның амыдыралының чамдык байдалдары халдавырлыг аарыглар өөскүүрүнге салдарлыг бооп турганын чугаалаар апар. Чижээ, 1929-30 чылдарда.

1940 чылда ТАР Чазаа санитария талазы-биле хоойлуларны хүлээп алган. Кожууннарга санитар комиссияларын тургускан бол, тускай эртемниглер чок, областың кадык камгалал килдизинге тургускан күрүнениң санитар инспекциязынга безин ийи-ле эмчи турган-дыр. 1947 чылда областың санитария инспекциязын тургускан, а ол албанның баштайгызы болганнар бо: эмчилер Галина Белкина, Лина Шуклина, фельдшерлер Оюн Көк, Исаак Куприенко, статистик Любовь Струкова. Санэпидстанцияның баштайгы удуртукчузу – Борис Бутман.

Ооң соонда чылдарда кожууннарга санэпидкилдистерни тургускан, ынчалза-даа лабораториялар эвээш турган. Ооң соонда харын чоорту олар көвүдээн. Областиң санэпидстанциязынга оларны сөөлүредү ажытылаан, шинчилелдерни колдуунда ижиншөйүндү болгаш дифтерия аарыгларына хамаарыштыр кылып турган. 1970 чылда дыка айыылдыг халдавырлар талазы-биле килдис ажылдап эгелээ.

чугула сорулга деп санаан. Баш удур көрдүнгөн санитар хайгааралынга Пелагея Клещеникова, Галина Прокудина, Валентина Чубарова, Бичиней Чикит, Клаш-оол Монгуш, Валентина Назарова олар дорт киржип, эки ажилдааннар, ындыгларны немей адап-даа болур.

Кызылга хей бажыңнар туттунуп эгелээнде, арыг суг бажыңнарга четкен, а хирлиг суг арыглаттынган турзун дээш хемчеглерни апарган. 1974-77 чылдарда менингококк халдавыры кежээлээнде, бүдүн чартык ай тургунда ону соксаткан, ынчан Тамара Парунина кончуг эки ажилдаан.

80 чылдарның бирги чартында чамдык халдавырлар талазы-биле байдал экижи, оспа, полиомиелит, шивишкилээр тиф болбаан.

1972-1999 чылдарда санитария-эпидемиология албанын Россия Федерациязының алдарлыг эмчизи Юрий Бахаев удурткан. Республикага санэпидстанциязының үш каът бажыңын туткан соонда килдистерни, салбырларны, лабораторияларны таарымчалыг байдалдарга тургузар арга тывылган.

Чурт рынок экономиказынче шилчип кирер дээни-биле холбаштыр чаа хоойлу езугаар санэпид-албаны Россияның Кадык камгалал яамызындан аңгылаан, федералдыг чагырга болгаш акшаландырышкынче кириген. Албан черлерин күрүнениң санитария-эпидемиология хайгааралының төптери дээр апарган. Организациялар юридиктиг эргелерлиг, хууда фондуларлыг, саарылга фондуларлыг апарган.

Сөөлгү чылдарда республикага массалыг халдавырлыг аарыглар болбаан. Ындыг-даа болза, санитар-эпидемиологтук байдал 90 чылдардагы эде тургустунушкун болгаш экономика кудулаашкын үезинде баксыраан. Туберкулез, вирустуг гепатит аарыглары көвүдээн. Бисте

туберкулез аарыының деңгели Россиянындан ушчок хей. Бруцеллез, ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыгларының талазы-биле байдал багай.

Школячыларның, профтехучилищелерниң сургуулдарының, студентилерниң болгаш өөрөнмейн, ажилдавайн турар элээдилерниң шээр аарыгларындан аарыры чылдың-на өзүп турары кончуг-ла дүвүренчиг. Чоннун

- республиканың Дээди Хуралы тускай доктаалды хүлээп алган;
- дараазында сорулгалыг программаларны хүлээп алган;
- йод чедишпези-биле холбашкан аарыгларны болдурбас талазы-биле хемчеглер;
- Тывага антигепатит;
- вакцинопрофилактика.

Оларны тус-тус чылдар аайы-биле күөседир.

Бруцеллез-биле демисел талазы-биле тускай программаны Чазак хүлээп алган. Туберкулез-биле холбашкан хемчеглерни апарчуткан.

Күрэпидхайгаарал төвүнде санэпидэкспертиза салбырын, токсикология профилактиказының салбырын организаастаан, социал-гигиена шинчилелдерин бөлүүн, гигиена талазы-биле кижизидилге болгаш өөредилгениң салбырын тургускан.

Ооң ажил-чорудулгазын тускай Дүрүм езугаар боттандырып турар, а кол сорулгалары болза, хоойлужулгада айыткан негелделерниң күөсеттинип турарын хайгаараары, кижиге хоралыг болгу дег чүүлдерни баш удур болдурбазы, халдавырлыг болгаш халдавыр чок массалыг аарыглардан чонну камгалаары.

Оон-даа өске янзы-бүрү чаартылгалар республикага-даа, кожууннарга-даа болган.

60 чылывысты демдегеп тура, эң нарын байдалдарның болбаанын, чамдык халдавырлыг аарыглар талазы-биле кызырлышкын болганын чугаалап болур бис. Тускай эртемниглерниң күженишкенин хайгааралды экижидеринче углаан, оларның эде белеткели болгаш билиин бедитер уламчылап турар, материал-техниктиг бааза экижил оорар. Бистиң чедишкенинвести үстүртен демдегеп турар деп чугаалаар апар. Россияның, Тываның чазактары бистиң ажилдакчыларывысты шаңнап-мактап турар, тускай эртемниглеривистиң аразында алдарлыг аттарлыг кижилер хей. Ынчалза-даа чедип алган чүүлдеривиске доктаавайн, нарын сорулгаларны күөседирин

Өвүр кожуунда күш-ажылдың хоочуну Анна Ивановна Сенти биле Мөңгүн-Тайгада эпидемиолог эмчинин дузалакчызы Алдынай Александровна Салчак.

амыдырал деңгелиниң дыка чавызааны, мөзү-шынар кижизидилгезиниң кошкаа — маңаа чылдагаан болуп турар-дыр.

Бо албанны мен 1999 чылдан бээр удуртуп тур мен. Ол чылда «Чоннун санитар-эпидемиологтук чаагай чоруунуң дугайында» болгаш «Аъш-чем продуктуларының шынарының болгаш айыыл чок чоруунуң дугайында» федералдыг хоойлуларны хүлээп алганы чоннун кадыын камгалаарынче, долгандыр хүрээлелди экижидеринче күрүнениң көрнүп турарын херечилеп турар. Нормативтиг эрге-хоойлу документилерин ажылдап кылып, оларга дүүшүр ажылды организаастаар хемчеглер алдынып турар. Эржежок чугула органнар-биле кады ажылдап турар бис. Тускай хоойлуга дүүшүрүр күрсанэпидалбанның ажил-чорудулгазын планнаарының принциптери болгаш ону боттандыраарының чуруму өскерилген.

«2000-2005 чылдарда Тыва Республикага күрүне санэпидалбанын хөгжүдериңиң концепциязы» деп дужаалды 2000 чылдың ноябрь 24-те Төпке үндүргөн. Ооң кол сорулгазы болза, кижиниң чурттап, амыдырап чоруу чогуур байдалын камгалаар, санитария-эпидемиология чаагай чорукту хандыраар, албанның тургузуун сайзырангайжыдар, төптериңиң материал-техниктиг баазазын быжылгаар хемчеглерни алыры болур.

Чамдык сорулгаларны күөседире-биле:

Чөөн-Хемчик кожуунда тускай салбырның хайгаарал болгаш контроль килдизиниң бирги категорияның специализи Ранса Кара-ооловна Саая Чадаанада «Солангы» садикте.

Төптериңиң Уставтарын ажылдап кылгаш бадылаан.

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның бактериология албанын чаңгыс аай лаборатория кылдыр каттыштырган.

2005 чылда үндезин эде тургузушкуннар болган. Күрсанэпид-албанын эде чаартып, Хереглекчилерниң эргелерин болгаш чаагай чоруун камгалаарыга хайгаарал талазы-биле Федералдыг албаның Тыва Республикада девискээр эргелелин тургускан, аңаа күрсанэпид-спекцияны, хереглекчилерниң эргелерин камгалаарын кириген.

уламчылаар бис.

Бистиң албанның бүгү ажилдакчыларыңа сеткилимниң ханызындан байыр чедирдим. Силерниң буяныг болгаш үре-түңнелдик ажылыңар дээш өөрүп четтирдим. Чаа-чаа чедишкениң көвүдезин, сагыш-сеткиликтер, сүлдөнер бедик болзун, кадык-чаагай, аас-кежиктиг болуңар!

Любовь ООРЖАК, Девискээр эргелелиниң удуртукчузу, Тыва Республикада күрүнениң кол санитар эмчизи.

Доозукчу-2006

Езулуг эр кижини кижизидер школа

Июнь 12-де, Россия Хундде Республиканың өскүс уругларның кадет школа-интернады ийи дугаар доозукчуларын доостуруп чндүрген. Школаны бо чылын 25 кизи дооскан.

Ук школа баштайгы дээрзінде 9-11 класстарга өскүс-чавыс оолдарны хүлээп ап, дүргедеткен программа езугаар өөрөдир болгаш ИХЯ-ның өөрөдир черлеринче кириеринге белеткээр сорулгалыг юридиктиг лицей кылдыр ажыттынган турган. Юридиктиг лицей бирги доозукчуларын 2000 чылда доостурган. Ооң соонда 2003 чылда кадет школа кылдыр эде адаттынган ол. Лицей турда, уруглар ИХЯ-ның шугуму-биле чүгле юридиктиг өөрөдир черлеринче өөрөдир турган болза,

Директор башкы М.О.Билчин быжыг билигнің аттөстадын тыгып тур.

Маңган ак-ак шериг хептиг бо оолдар найысылалга болуп турар байырлыг парад-чыскаалдарны бо-ла каастай берген турарын эскерип болур. А школага егезинде оларга чүгле шын марштал өөрөдиринге безин кайы хире күш-шыдал болгаш шыдамык чорук негеттингенин база бирги хонуктуң эртенінде дүлгөззін медээзин бериптерге, идик-хевин тыппайн халчып турганын оолдар бөгүндө каткы-хөг-биле сактып чугаала-жып турганнар. Эртең 6 шакта туруп, каш минутаның дургузунда кеттиникеш чыскаалырынга чаңчыгып чадааш, чамдыктары чанарын-даа бодагылаар турган.

Шериг дужаалдарын безин шингээдип алганы оларга улуг уjur-дузалыг болганын база «шеригге деннээрге, анаа уруглар садынга турган дег-дир бис» деп школаның доозукчулары чагаларында бижип турар. Байырлыг кезээге ада-иелер доозукчуларга болгаш башкыларга байыр чедирип тура, «оглумну эрзиг кылдыр өөрөдир кижизиткениңер дээш четтирдим» дидип, башкыларга өөрүп четтиришкиниң сестерин чугаалап турган. Шериг белеткел-иниң талазы-биле харыылап турар офицер-кижизидикчи башкы Омак Тараачиевич Сандандан патриотчу чорук, езулуг эр кизи дугайында билиглерни канчаар тайылбырлап болурун сонургаан мен: «Чер-чуртунга бердинишкин, шынчы, дидим чорук дээн ышкаш арыг, бедик чагай билиглер бир-ле дугаарында өг-бүледен эгелээр уjurлуг. Ол дээрге кады чурттаар эжи, ажы-төлу, чоок кижилериниң мурнунга бодун алдынып билери, эр кизи деп бедик адын сыкпайн өг-бүлезин камгалап, кадагалап шыдаары-дыр. Оолдарны сагылга-чурумнуг болурунга өөрөдиринден аңгыда, шын-мегени, эки-бакты ылгап билер чөптүг, шынчы чорукка кижизидеринче кичээ-гейни угландыраары чугула. Ол ышкаш эр кизи бодунуң кылган ажыл-херээ дээш дидим харыылап билер уjurлуг. Чижээ, чурум үрөпкен кизи-дир, ол ону дидим

үрзэн болганда, дидим харыылап өөрөдир» — дээрзин чижеглей айтып, кыска харыыны берди.

Оон аңгыда бөгүндө кизи бүрүзүңге амыдыралга эргежок

Доозукчулар, кезээнин башкарыкчылары-школаның психолог база офицер-кижизидикчи башкылары Д.Хорлуу, С.Төрначы.

чугула чүүлдерниң бирээзи — эрге-хоойлу талазы-биле эге билиглер өөрөдирин хевээр арттырган. Күш-шыдал талазы-биле алып болза, белеткел программанын Башкы колледжиниң, ТКУ-нуң студентилериниң белеткел-биле деңнеп болур. Ниити күш-дамыр сайзыралыга эртен-кежээ 3-5 километрни маңажыры албан. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге кичээлдер дүүш соонда эртип турар. Чижээ, туризм бөлгүмүндө 9-10 класстарның өөрөдирчилери хаара туттунган. Бир бөлгүмде 15 кизи. Олар өөрөдирге чылының дургузунда алган билиглерин часкы туриада, 10 хонуктуң походунга быжыглап өөрөдир болгаш бадыткап көргүзөр. Бо чылын школаның 10-гу классчылары 10 хонуктуң дургузунда Чаа-Хөлдөн үнгеш, Сүт-Хөл кири кылаштакаш, шупту 160 километрни эртип, туризм талазы-биле 2-ги разрядты дужаап алган. А доозукчу 11-лер эрткен чылда Мөңгүн-Тайга чет-кеш, 3-кү разрядтың бадыткал

бижин алган. Спорттуң хевирлеринге сонургалдыг оолдар улаштыр өөрөдир күзелдиг, ынчалзажок, 9-10 класска 2 чыл ишинде спорттуң хевирин ханызы-биле шингээдип аптар арга чок, а эгелзэн ажыл ара кагдынып каары оолдарга-даа, өөрөткен башкыларга-даа харааданчыг дээрзин күш-культура башкызы Елена Лапчаевна Оюн демдеглзэн. «Оол уруглар-биле ажылдаарга, бир талазында күш-дамыр талазы-биле шырак, оозу эптиг. Ынчалзажок, чамдык маргылдааларга командада кыс уруглар чогу-биле аңаа киржип шыдавайн баар-дыр бис. Ооң кадында школачы оолдар аразынга маргылдаа, спартакиада, слеттарга белеткел бедик дээш чөпшээрвейн база баар.

Арга-мергежилин бедидеринге спортчу маргылдаалар, адаан-чижилге херек, ынчангаш чоок-кавы девискээрлерде кадет школалар-биле харылзаа тутуп, арга-дуржулга солчурунук орук-

дип кижизидеринге үе эвээш болуп турар. Ынчангаш школаның удуртулгазы бо чылда 7-ги класстан тура, хүлээп алып дээш белеткел ажылдарын чорудуп турар. Айтырыг ам-даа чедир шийтпир-леттинмээн-даа бол, идегел улуг. Кедизинде барып, сургуулдарны 5-ки класстан хүлээп алырын көрүп турар. Ол бүгүнү боттандырары кол-ла чүве — школаның материалдыг байдалындан хамааржыр. Школаның кабинет системазынга бо чылда химия биле биология кабинеттериниң дерилгезин чорударының айтыры көрдүнүп турарын байырлалдың аалчызы — республиканың өөрөдирге яамызының национал телевилелдер талазы-биле специализи Б.В. Доржу дыңнаткан.

Школада Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан келген оолдар хаара туттунган, олар күрүнениң бүрүн хандырылгазында туруп турар. Чүгле өскүс эвес, ада-иелиг оолдар база өөрөдир турар.

рының аш-чеминиң өртек-үнезинге дүгжүп турар. Арткан чарыгдалдарны күрүне бодунга ап турар. Бо чылгы доозукчуларның дөгөрези өөрөдирге черлеринче дужаар, оларның бежи ТКУ-нуң белеткел курстарына төлеверлиг өөрөдир. Бир кижини афган дайынының хоочуннары (Юрий Валерьевич Кара-оол) улаштыр өөрөдир кылдыр хүлээнип алган. Хөй-нитиниң талазындан дайының бо хоочуннары школа-биле доктаамал харылзааны тутуп, деткимчени кылып турар. Арткан доозукчулар башкыларның, чоок дөргүл-төрөлдөдир ачы-дузаны-биле өске өөрөдирге черлеринче кирериниң шыгалдаларын дужаап чайлаар.

Школачы назынның база бир уттундурбас хүнү — доозукчу байырлыг кезээни башкарыкчы башкылар «Школа — чуртталга» маршруттуг аян-чорук байдалынга солун кылдыр эрттиргенин демдеглес аргажок. 11 класстың башкызы Тамара Оюн-ооловна Билчин база өске-даа башкылар школаның доозукчу 25 экер-эрес эзирлеринге байыр чедиргеш, төрзэн школазының эжи оларга кезээде ажык, амыдыралчы аргасүмени башкылардан кажан-даа ап болурун сагындырып, школа-биле харылзаанын үспезин чагаан. Хүндүлүг аалчылар доозукчуларга байыр чедиргеш, ынак башкылары, школазының адын сыкпайн, Тываның, Россияның төлептиг оолдары болурун күззэн.

Материалдыг байдал кол черни ээлеп турар амгы үеде шеригжиткен хевирниң шак мындыг школалары болгаш класстары оолдарның мөзү-бүдүш кижизидилгезинге, быжыг сагылга-чурумунга, аажы-чанан хевирлээринге, амыдыралга чүткүлдүг болурунга улуг салдарны чедирип

11-ги классчы Айдын Ооржак акы-чаавазы-биле

Школаның уставы езугаар алырга, хостуг олуттарга чартык өскүс болгаш долу өг-бүлелерден оолдарны хүлээп алыры көрдүнген. Сөөлгү таварылгада өөрөдирге төлеверлиг «Төлеверлиг дээрге-даа ол чүгле уругларның ботта-

турар болганда, аңаа хөйү-биле оолдарны хаара тутуп, харын-даа ындыг школаларны немей ажыдары күзөнчиг.

Чойганмаа САТ.
Василий БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ
тырттырган чуруктары.

Улусчу эмчи

ЧЫМЧАК СӨС БЕЗИН ЭКИ БОЛГАЙ

Бир эртен эмнелгеге ажилдап кээримге, ак халат кеткен дирт кара эр коридорда базып тур ийин. «Бо чүү эмчи келген чоор?» — деп бодап, кабинетим ачыдып турумда, ол кижичи кылаштап келгеш, холун сунгаш: «Эки, мени Джумабек Табышович дээр» — дидир. Экилештим. Адыжы иизи дээр кижичи болган.

Улусчу эмчи деп Тывада ады элэн алгый берген, солун-сет-күүлге-даа үнүп турган Джумабек Табышович Самсалиев дээрзи ол болган. Бистиң эмнелгевиске ол каш хонук ажилдады. Эм оъттан дээштиг хоолу кылып, тудар-суйбаар, массажаар, оран-сава арыглаар, чалалга баар, арага аарындан база эмнээр, черле эмневес-ле аары ховар кижичи болган.

— Мен биоэнергия-биле эмнээр мен. Кол күжүм ол. Кижилерниң урелген азы чаштып бар чыдар биоэнергетиктиг шөлүн, ауразын катап тургузуп шыдаптар мен. Бо таварылгада «аарыг кижичи—эмчи кижичи» база «эмчи кижичи—аарыг кижичи» деп кайы-даа таланы эмнээр болгаш эмнедир күзели, бүзүрели чугула турар. Аныяк кижилерниң, элээди болгаш бичии ашы-төлдүң биоэнергетиктиг шөлү, ауразы «дыңнангыр» болур. Олар боттары-ла эмнээшкинге киржип, бодунга дузалай бээр. Ынчангаш оларны колдуунда-ла долузу-биле экирти эмнептер мен — деп, мээң баштайгы айтырымымга ол ынчаар харыылаан.

— Кандыг-кандыг аарыг эмнеп турар силер, Табышович?

— Хан базышкыны, өкпе, чүрек аарыглары, сыңый, бүүрек, нерв аарыглары, херээжен чонун иштики аарыглары база төл болдунмастаан таварылгада, эпилепсия. Арага аарындан болгаш оон-даа өске аарыглары. Хөлүн эрттир узудап хоочураан аарыглары, кезишкын херек аарыглары эмнээр берге болгаш, ол чамдыкта күш четтинмейн баар чүве. Ынчалза-даа кижилерге идегел кажан-даа турар ужурлуг.

— Диагностика дугайында чугаа кылдыңар. Ону канчаар билип, тургузуптар силер, Табышович?

— Шынын чугаалаайн. Мээң эмчи дооскан дипломум чок.

Ынчангаш ону эмчи дылы-биле тайылбырлаары меңээ берге. Ынчалза-даа, аарыг кижичи менден дуза дилеп келген үеде, ооң чүзү аарып чоруурун азы аарый берип болур черин, органын салаа-биле тода айтып болур мен. Ооң-биле кады ол аарыгны эмнеп болур, болбазы дораан билдинип кээр. Биоэнергияның күжү ол.

— Аарыг кижилерге дуза кадып эмнеп болуруңарны кажан, каяа билип каан силер?

— Мээң кырган-ачам ындыг чораан. Хан дамчып, оон келген деп бодап чоруур мен. Мен Кыргызстанның Бишкек хоорайга төртүтүнген мен, 1955 чылда, хой чылдыг. Алыс өдөк хонажым, чуртум Иссык-Ата району. Бистиң ол районувуста Иссык-Ата дээр аржаан бар. Янзы-бүрү аарыглардан улус ында кирип турар. Дыка онза чер. Баштайгы дээрзинде янзы-бүрү ажилдарга ажилдап чордум. 1997 чылда чүве. Бир дүне кобра дээр медээжок улуг кара чылан дүжүмге кирип хонган. Ол дүне улай-улай каш-даа катап кирген. Дыка корткан мен. Ол чылан ол хевээр менден адырылбас апарган. Хүндүс караамга ак чырык болуп көстүп чоруур. Чанымда кижилер ону эскерер бе дээш хайгаарап чоруурумга, олар ону тоовас болган. Кандай чүве болу берди бо дээш, эмнээр, хамнаар бир кырганга барып, чугаалап четкен мен. Ол меңээ тайылбырны кылып, оруум ачыдып берген. Эң эгезинде бичии кижилерниң сылдагысырыңгызын эдип эгелээш мен. Ажырбас болган. Бичии кижилерниң хөлүн эрттир багай аажы-чаңын эдип, эки өөредилге, эки күзелче туразын, хөңнүн оттуруп, биоэнергетиктиг шөлүн, ауразын эдип чазаарынга шору апарган мен. Черле ынчаш ажы-төлдүң келир үеде кандыг кижичи болурун, амыдырал-чуртталгазында чедимче бар, чогуң эндевес болу

берген мен.

— Тывага кажан келген силер, Табышович?

— Тывага кээрим мурнунда Абакан хоорайга үш ай ажилдадым. Тываже Андрей Степанович

Рыкалов деп кижичи эмнээр-биле келген турган мен. Ол аажок арган-дорган, черле элэн аарып баксыраан турган кижичи. Ам экидир, аарыгзыг шырай чок, семис-чагай. Оон өске кижилер кээр, ажылым чай чок апарган. Тываны база чарашынып таарзындым. Чону хүндүлээчел-дир. Ол-ла хевээр Тывада артып кагдым.

— Шажын-чүдүлгөңөр чүл, черле шажын-чүдүлгө дугайында бодалыңар чугаалап көрүңер.

— Мен мусульман мен. Өске шажын-чүдүлгеге хамаарылган дески, бодалым чырык. Кижичи төрөлгөтөнниң бурганы чаңгыс деп санап чоруур мен. Шажын өөредин бурган денелдиг угааныг кижилер тургускан. Ындыг болганда, езулуг бурган кижичи боду-дур. Бо талазы-биле сарыг шажынның өөредиг философиязы тергиин чырык болгаш кижичиг уткашынарлыг...

Джумабек Табышовичиниң папкасында сегип-сегерез аарыг улустун четтиргенин илереткен бижик чагаалары бар чорду. Меңээ эң дээди шаңнал бо дээш папказын суйбап каап орда көөрге, ооң сеткил ханышкын

өөрүшкүзү илдең чорду ийин. Оон ыңай ооң чугаазы-биле алырга, ол оран-сава арыглаар, артыш холаан дустуг суг-биле тарбыдаар база амыдыралга таварышкан чогумча, олча-омак чок байдалдардан чайладыр, оруун чазаар мен дээр болду.

Үш чыл иштинде 340 ажыг кижичи арагадан эмнээн бооп турар.

Бо бижип оран чүүлүмнү доозуп ора, суурум иштинден ийиле чижекти кирип көрейин. Оларны кончуг эки билер болгаш бижип ораарымын бадыткаайн. Бирээзи, аныяк херээжен кижичи. Ол дендии арагалаар турду. Ам көөрге кылаң тас, биеэги зыт-ханы, чаражы эглип ор. Чудаңгы аян ооң арын-шырайындан ам читкен. Билдингир чылдагаан-биле ооң атысынын адавайн көрейин. Ийигизи, мээң эки билерим өңнүүм чүве, ооң адын Витя дээр. Хып дээр аныяк, чараш эр. Ол айыыл-халапка таварышкыш улуг кемдээн, муңчураан турду. Өг-бүлөзи бо улусчу эмнекчини чалаан турган. Ол ону көргөш: «Сен кадык кижичи болуксаар болзуңа, анаа кадык апаар кижичи-дир сен. Ол чүглө сенден хамааржыр. Амдан эгелеп улус дузазы-биле бут кырынга чоорту туруп эгеле» дээр. Оон бээр ам чыл четкен бе четпээн бе, бо мээң өңнүүм Витя колдукташтыг кылаштап турар болдур ийин.

Джумабектин езулуг бурган кижичи боду дээни-ле чөп хире. Кижичиниң сагыш-сеткили чырык оттуг, бодалы делгем, күзели күштүг чоруур болза, белен-селен аарыг-аржыкка-даа алыспас хире. А хай болуп, аарыг-аржыкка таваржы берзе, ындыг кижилерни эмнээр, хөрөк, чүрээ оларга күштү оттуруптар, шимчедиптер Джумабек ышкыш эмчи-домчу кижилер бары өөрүнчүг-дүр. Аарыг кижиче чымчак сөс безин эки болгай. Ону улус хереглээр апарза, ооң адреси: Кызыл хоорай. Калинин кудумчузу, бажың 5а, кв. 16. Тел.: 5-02-08.

Октябрь ТУН-ООЛ, ТР-ниң кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы, чогаалчы.

(Телевирлиг салган).

Кичээндириг

ХЫНАЛДАДАН ИЛЕРЭЭНИ БОЛЗА...

Кижичиниң чагай чоруун болгаш хереглекчилерниң эргелерин камгалаар адырны хайгаараар талазы-биле Федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле девискээр эргелелиниң специалистери Грузия Республикага үндүрген «Боржом» минералдыг сугну мөөңү-биле болгаш чаңгыстап-даа садып-саарып турар 14 бүдүрүлгелерге хыналда хемчеглерин кылып чоруткан.

Шинчилээри-биле алган 18 «Боржом» минералдыг суглар ГОСТ-тун негелделеринге 13273-88 «Минералдыг суксунга ижер эм болгаш эм-столовая шынарлыг суглар» ниити минералчыттыганының талазы-биле, кальций, хлоридтер, магний, сульфаттар, перманганаттыг оксиди дүүшпейн турар.

Оон аңгыда, хыналда үезинде дүүшкээниң сертификаттары, санитар-эпидемиологтук түннелдер азы күрүнө бүрүткелиниң шыңзылгазы көргүстүмнүн.

Үстүндө чылдагааннар ужуң хыналда чоруткан шупту бүдүрүлгелерден 414 литр «Боржом» минералдыг сугну садыглардан хавырып ужулган.

Хыналданың түннелдери-

биле 10 административтиг торгаалдарны 29,0 муң рубль түңгө салган.

Садыг ажилчынарны мону сагыыр ужурлуг, чүл дизе 2006 чылдың май 7-ден эгелээш, РФ-тиң Күрүнениң кол санитар эмчизиниң дужаалы-биле «Боржом» минералдыг сугга санитар-эпидемиологтук түннелдер болгаш күрүнө бүрүткелиниң дугайында шыңзылгаларны күш чок болдурган, ынчангаш ону садып-саарынын соксаткан турар ужурлуг.

А.КЕНИН-ЛОПСАН, Роспотребнадзорнуң ТР-де ДЭ-ниң хайгаарал болгаш контроль килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

Көдээниң хөөннери

ЧАСКЫ АЖЫЛДАР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

РФ-тиң Президентизиниң болгаш ТР-ниң Чазак Даргазының Айыткалдарында көдээниң ажил-ишчилеринге хамаарыштыр кол сорулгаларымыс — чер ажылын билдире-биле чөп ажыглавышаан, мал бажын өстүрүп, ооң продукциязын көвүдери.

Барыын-Хемчик кожуунун Бижитиг-Хая сумузуңда «Көжээлиг» коллективте часкы хову ажилдарының кидин түлүк үези. Сумуда сиген, картофель, тараа шөлдери шупту каттышкыш, 1079 гектар черни ээлеп турар, ону суггарган. Андарган черлерде картофельди 15 гектар черде олуртуп, кызыл-тасты 50 гектар черде чашкан. Хуузуңда дузалал болгаш арат ажил-агылыгылар база 50 гектар шөлдө тараа культураларын чажып тарырынын уламчылавышаан.

Часкы, чайгы хову ажилдарынче 23 ажил чок аныяк-өскенни хаара тудуп, оларны тус-тус бөлүктөргө хуваап, аныяктар бригадазын тургузуп, ооң удуртукчузунга Сылдыс Хомушкуну томуйлаан. Ооң-биле чергелештир механизаторлардан Шопан-оол Саая, Сергей Сарыглар, Андрей Күжүгет, Делег-оол Сарыглар, Буян Доржу олар кывар-чаар материалдар, артык кезектерниң бар шаа-биле бот-боттары демнежиң, идепкейлиг ажилдап турарлар.

Картофельден аңгыда, ногаа аймаандан морковту, свекланы, огуретти, капустаны болгаш өске-даа үре-риннерни суурнуң чурттакчылары боттарының огородтарына олуртуп тарып

алзын дээш суму баштаар чери дузалачы кылдыр үлөп бергилээш.

2006 чылда боттарына мал-маган болгаш бажың-балгат садып алыры-биле 6 кижичи чигелделик субсидияны алганнар. Хуузуңда мал-маган тудуп турар дузалал ажил-агылыгыларга тараа, сиген шөлдөрүнче мал-маганын кирибесин баш удур сагындырып, ындыг таварылга тура берзе, кадарчыларга торгаал оонап, чедирген когаралын оларга теледирин суму баштаар чери доктааткан. Сумуда часкы мал оолдашкынының ниити камгалап алышкыны 85 хууга күүсеттинген.

Малдың чаш төлүн онча-менди ажаап, бедик көргүзүлгелерни чедип алганнарга арга-дуржулгалыг малчынар Оспан-оол Күжүгет, Александр Күжүгет, Кежикпен Күжүгет, Хертек Доржу, Өлзей-оол Донгак, Мандармаа Саая олар хамааржыр. Ынчангаш көдээ ажил-агылыгының «Агроулетпур комплекзин хөгжүдөр» национал телевилелин амыдыралга боттандырып дээш база республикавыстың социал экономиказын улам бурунгаар хөгжүлдөзү дээш бижиктиг-хаяжылар часкы хову ажилдарында бир демниг ажилдап турарлар.

Допар-оол Хомушкуну. Барыын-Хемчик кожуун.

• Наркоманияга удур

Шыңгыгы, дээштиг демисел херек

Чайын машинага олуруп алгаш, бир чер бар чорумда, «амыдырал ховузуңда» кижичиниң хөйүн көрүңер даан деп, чанымда орган аныяк уруг мындыг. Машинаның соңгазының пөзүн ажа тырткаш көөрүмге, мырыңай орук чоогунда шөлдө кижичи дээрге кара шаар. Бо дээрге ховуларда үнген чыдыг чашпан чыырының «чажыт» ады ындыг чүве ышкажыл.

Бо кончуг хоралыг, айыылдыг чыдыг чашпанны (конопляны) чыырын черле шеглезе эки боор. Оортан өөделиг чүве кайын үнер. Соон салгаар салгал деп чүве бар болгай. Элээн каш чылдар бурунгаар «ытка чүдүрүме» элбек дүжүт ап турган ховуларымыс, алаактарымысты ам шак кол чыдыг чашпан эжелээш, чон ону артында-ла «амыдырал ховузу» деп адап алгаш, хамык амыдырал ында-дыр, ол эвес болза чүнүң-биле амыдыраарыл дижип-даа турар-ла-дыр. Бир талазында шын-на харын, эң ылаңгыяда күзүн өөредилге үезинде чон өөредилге херекселен, уругларына идик-хепти ооң өртээ-биле садып дээрин чон боттары-ла чугаалажыр боор чүве. Кижичи бодап көөрге, чаңгыс суурда чурттап турар төрөлдөргүл, куда-хоой, таныш-көрүш чон бот-боттарындан сезинчип, адааргажып, «дуу кижичи, бо кижичи чашпан чыгган» дижип, хол-чип таратпас болза деп бодаар мен.

Ында чажыт чүү боор, кайда чашпан (конопля) хөй үнген болдур, ында улуг, аныяк чон ол чыдыг чашпанда турар ышкажыгай. Мен бодум бир чайын кулча чыып чораша база шөпөп көрдүм, черле салым чок кижичи-ле чордум. Адыштарым суглангылаш дештигилеп каган, ол чашпанның бурулаш чыдынга хөңнү булгаары, бажым аарыыр чораан. Ооң кадында хамык улус машина келди-ле дээш, кадыр дагны өрү маңажырга, аар сапогтук оларныкы-биле кады маңаар дээш чилчим үзүлген болбас ийик мен бе. Хайлыг чашпан боор бо! Эртенінде ийи дөңмээм ууттунмас, чыда хүнээш мен. Саваннап чурумга-даа холум чыды безин читпес, адыштарымны көөрүмге, кара-ногаан, коргунчуун! Ол хоралыг чыдыг чашпанны үргүлчү чыып, уштап турар улус канчап шыдап турар ирги?

Хоралыг чашпанның дазылы дыка ханы черже кирген, чайын белен-селен кижичи ону тура тырып шыдавас. Үнериниң сырыны база дендии, мен чайын албан-биле санап турдум. Бир квадрат метрде 2000 хире дөс бар, узуну 1-2 метр чыгыгы, ооң унун дургаар үнген чирибейи дээрге 60-70, харын-даа оон хөй. Чылдың-на бо хоралыг, чыдыг чашпанны узуткаар-узуткаар-ла дээр, орта огулуг кылган ажил-даа көзүлбес, чашпан-биле демисел чорудуп чор бис дээр чик машиналыг даргаларны кижичи көөр боор чүве бо. Машина мунуп алгаш чарыгдал үндүрүп, хоозун шапкылашкан херээ чүү боор? Черле ынчаш бо чыдыг чашпанны узуткаары-биле чайын шыңгыгы, дээштиг демисел чорутпас чүве болза, айыыл диргелеп кел чор.

«Амыдырал ховузу» үнүп, дыка «дүрбүттүнүп», «плантациялап» чоруп туруп бээр болзувусса, эвээш санның чон ат болгай бис. Оортан черле өөделиг чүве үнемес. Мону арай шеглээлинер, чонум!

Оолак КАРА-САЛ.

Чыраа-Бажы суур.

Конкурс эрттирериниң болгаш конкурс документациязының дугайында дыңнадыгга немелделер болгаш өскерилгелер кирирениң дугайында дыңнадыг

Чагырларны кирирениң талазы-биле төлээлеттирген орган – Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы.

Турар чери: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың № 18, каб. 110, 115, тел. 1-31-73, тел.факс: 1-37-05, электроннуг почтаның адреси: dgz_mfirt@gov.tuva.ru.

Дериг-херекселди эккеп бээри болгаш ажилдарны кылыры: 2006 чылдың 3-кү кварталы.

Чарлааны: 2006 чылдың май 27-де № 60 “Тувинская правда” солунга парлаан.

Кирирениң немелделер болгаш өскерилгелерниң байдалы:

1.Лоттарга өскерилгелер:

Эптептирилге судьяларының ажил-чорудулгазын хандырап талазы-биле агентилелинге “автомобильдер-микроавтобустар” деп № 7 лотта керээниң эге өрттөн 350 000 рубльдин орнунга 340 000 рубль деп санаар.

“Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязынга чиик автомашиналар” деп № 8 лотта «ГАЗ-3102» автомобильдериниң саны 3-түн орнунга 2 кылдыр өскерилген, «ВАЗ-2106» автомо-

бильдерниң саны 9-тан 8 кылдыр өскерилген, керээниң эге өрттөн 1716000 рубльден 1680000 рубль кылдыр өскерилген.

“Би-Хемниң ТКЭ-ге дериг-херексел” деп № 12 лоттун иштинде 12.2 подлотта дериг-херекселдин ады “ALOKA SSD – 1400 Ультрарунг диагностика системазы” деп өскерилген.

2.Немелде лоттар кирирениң, Чагыкчы болгаш керээниң баштайгы өрттөн:

Лот № 32 “Тыва Республиканың Улетпүр яамызынга «ГАЗ-3102» автомашина”, саны 1, керээниң эге өрттөн 330 000 рубль.

Лот № 33 “Тыва Республиканың Саң-хөө яамызынга программалыг хандырылганы кирир, ажылгакчыларның өөредилгези болгаш программалыг бараанны эккеп бээри”, керээниң эге өрттөн 2686000 рубль.

Конкурсту эрттирериниң дугайында дыңнадыгга немелделерни кирирениң дугайында медээни салган албан езузунуң сайтызы: www.gov.tuva.ru

Харылзажыр киж: Чойган Калдар-ооловна Хомушка, тел. 1-31-73, тел.факс: 1-37-05, электроннуг почта адреси: dgz_mfirt@gov.tuva.ru.

Юбилейиңер-биле!

1946 чылда Бай-Тайга чурттуг угбашкылар уругларындан 6 кижиге төрүттүнген: Монгуш Өшкү-Саар Салчаковна, Момбужай Николай, Людуп Тамара Монгушовна, Адыг-оол Чимис Күжүгетовна, Иргит Сергей Серен-оолович, Мижит-Доржу Маадыр-оол Хертекович.

Ававыс Өшкү-Саар Салчаковна Кызыл-Даг школазының библиотекары, «Улус өөредилгезиниң тергешини» хөрек демдээниң, Тыва Республиканың улус өөредилгезиниң база Чазак Даргазының Хүндүлел бижиктериниң эдилекчизи.

Маадыр-оол даайывыс Ак-Довурак хоорайда орук черин даргалап, шаңнал-макталдыг ажылдап чоруур.

Момбужай Николай даайывыс Кызыл хоорайда чурттап турар.

Тамара Монгушевна Кызылдың Пушкин аттыг библиотекада ажылдап турар. ТР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Чимис Күжүгетовна Пюрбю аттыг шаңналдыг эдилекчизи, чогаалчы.

Сергей Серен-оолович культура шугумунга ажылдап чораан. Ам бистиң аравыста чок.

Ынчангаш ававыска, даайларывыска, даай-аваларывыска чүгле экини, кадыкшылды, аравыста ам-даа эдержип чорурун күздөвис.

Чүс хар чедир чурттаңар-ла!

Уругларының, чээннериниң мурнундан Чечек, Саша.

Ажык конкурсту эрттирип тур

Чагыкчы

Тыва Республикада Арга-арыг ажил-агыйының агентилели

Адреси: 667007, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 122 а. Тел. 8 (394-22) 3-32-44, 3-32-72, факс: 1-11-37, E-mail: comles@tuva.ru, comles@hotmail.ru

Организакчы

Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының агентилели (адреси Чагыкчының).

Акшалаңдырышыкыны – федералдыг бюджет – 100%

Күрүнө керээзиниң ужуру

Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының ажилдары 2006 чылда агар септелгезиниң талазы-биле ажилдарны күүседир

Ажилдарны күүседир чери, негелделери болгаш хуусаалары: Чагыкчының адресинге; негелделери – ажилдарны керээ чарып алган чер бодунуң күжү болгаш акша-хөреңгилери-биле кылыр; ажилдарны кылыр хуусаазы – 2006 чыл

Төлөвирниң хевири, хуусаалары болгаш чурumu: туда санашпас, шилчидер; кылган ажилдарны хүлээп алган соонда 20 хонук дургузунда

Керээниң эге өрттөн – 2000,00 муң рубль.

Конкурс документилерин алыр чери, хуусаазы болгаш чурumu – 2006 чылдың июнь 21-ден 2006 чылдың июль 10-га чедир дараазында адреске: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 122 а, ажил хүннеринде 08.00-тен 16.30-ге чедир (тус черниң шагы) кижини шынзыдып турар документилерлиг болгаш нотариатка бадыткаан бүзүрөткен бижиктигде (төлээлекчиге) бээр.

Конкурс документациязының өрттөн – 200 руб.

Конкурс документилерин бергени дээш төлээриниң чурumu болгаш хуусаазы – Чагыкчының санынче 2006 чылдың июль 10-га чедир шилчидер.

ИНН 17010377145/КПП 170101001

Сайгарлыкчы болгаш орулга кирип турар Л/сч. № 06053779070 Тыва Республиканың ФКЭ-де

Р/сч. 40503810300001000001
БИК 049304001 ГРКЦ НБ Респ. Тыва Банка
России г.Кызыл
КБК 05330201010010000130

Ажык конкурска киржир дугайында чагыг-билдиришкн кирир чер, ооң чурumu, эгелээриниң болгаш доостурунун хүнү: бо адреске: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 122 а; хырбалап каан чагаа хавынга; бээриниң эгези – 2006 чылдың июнь 29-та ажил хүннеринде 08.00-тен 16.30-ден (тус чер шагы) эгелеп 2006 чылдың июль 17-де 10.00-ке (тус чер шагы) чедир.

Чагыкчы үнелеп көөр барымдаалар:

- керээниң өрттөн;
- ажилдарның шынары;
- ажилдарны күүседириниң хуусаазы (үелери);
- ажилдарның шынарынга магадылалдарны бээриниң хемчээли;
- чазаныр кылыглар бүдүрер чериниң барчогу.

Конкурска киржириниң дугайында чагырларлыг чагаа хаптарын ажайдар чер, хүн болгаш шак бо адреске: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 122 а, каб. 14, 2006 чылдың июль 17-де 10.00 шакта (тус чер шагы).

Чагырларны чугаалажып көөр чер болгаш хүн бо адреске: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузу, 122 а, каб. № 14, 2006 чылдың июль 17-ден 2006 чылдың июль 27-ге чедир.

Конкурс түннелдерин үндүрери – 2006 чылдың август 7.

Чигелделиг черлер: ИО (инвалиттер организациязы) 0 хуу, КСА (кеземче күүселдези системазының албан черлери) 0 хуу

Конкурска киржириниң чагыын хандыраары – негеттинмес.

Керээни күүседирин хандыраары – негеттинмес.

«Шын» солунну дамчыштыр

Бистиң ынак ачавыс, ынак эжиниң быжыг чөлөңгичи, хөй санныг төрелдериниң, эш-өөрүнүн хүндүткелдиг, бүзүрөлдиг эжи Кызыл-оол Очурович ӨСКЕН аныяк назынында дерзин өлүрүкчүлөрниң холундан бистен чарлып чоруткан. Берге үеде материалдыг болгаш моральдыг улуг дузаны чедирген кады өскөн кудумчунуң оолдарына, Хандагайтыда угба-честемге база оларның эш-өөрүнге, ырак-чоокта эш-өөрүвүске, дөргүл-төрелдеривиске, ко-

жуунуң чагыргазына, төп эмнелгениң аңгы-аңгы салбырларының ажилдакчыларына, кожуунуң өөредилге килдизинге, электростанцияның ажилдакчыларына, чагысклассчыларывыска, «Чечек» база «Хүнчүгеш» уруглар садының коллективинге сеткиливистиң ханызындан илередип, черге чедир мөгөйдөвис.

Өөнүн ишти, уруу, оглу.

Тыва Республиканың Барыин-Хемчик кожуунуң Кызыл-Мажалык сумузунуң чурттакчылыг черлеринде чер участоктарын аукционга кирирениң

ЧӨПШЭЭРЕЛИ

Кызыл-Мажалык сумузунуң Буян-Бадыргы кудумчузу, 69-та ниити шөлү 4931 дөрбелчин метр; Михаил Чес кудумчунда ниити шөлү 1305,58 дөрбелчин метр чер участоктарын аукционга кириер.

Читкенин барымдаалааш...

Чингис Николаевич БАЙКАРАНЫҢ адынга Терлиг-Хая ортумак школазының 2002 чылда тывысканы А сериялыг № 8409107 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Барлык ортумак школазының 1982 чылдың июнь 27-де Татьяна Солун-ооловна ОРТУН-НАЗЫННЫҢ адынга тывысканы В № 400822 аттестаттың читкени-биле ону күш чок деп санаар.

Влада Владимировна ОНДАРНЫҢ адынга Алдан-Маадыр ортумак школазының 2002 чылда тывысканы А сериялыг № 8409960 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Даваа-Самбуу Бээжинович Яндакка, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге уруу

Чойганмаа Даваа-Самбуевна
ЯНДАКТЫҢ

элекке мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттары болгаш аппараты Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаттары Лариса Чадамбаевна Спиридоновага, Роман Маскырович Соянга оларның угбазы

Тамара Чадамбаевна
ООРЖАКТЫҢ

элекке мөчээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Чазак Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаты, Тываның күрүнө университетиниң күш-культура кафедрасының эргелекчизи

Григорий Дюрбюевич
САРЫГЛАРНЫҢ

элекке мөчээни-биле ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер Палатазы Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаты

Григорий Дюрбюевич
САРЫГЛАРНЫҢ

элекке мөчээни-биле ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалды илередип тур.

ШЫН

e-mail: shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазак.
Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 1-19-87, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91.

КИЛДИСТЕР: нитилел-политиктиг килдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажил-агый, үлетпүр килдистери — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 9683. Чагыг 63.

АГАР САНЫЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк “Тувакредит”, Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчылыг болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ордакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилдин дугаары — ПИ №16-0510. Индекс 10001, 10011. ТР-ниң Парлалга болгаш массалыг коммуникациялар талазы-биле агентилелиниң типографиязынга парлаан (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш еске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харьялаар.